

VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Emilia Salminen & Milla Stenman

LASTEN OSALLISUUDEN
TOTEUTUMINEN VAASAN
KAUPUNGIN PÄIVÄKODEISSA

Sosiaaliala
2019

TIIVISTELMÄ

Tekijät	Emilia Salminen ja Milla Stenman
Opinnäytetyön nimi	Lasten osallisuuden toteutuminen Vaasan kaupungin päiväkodeissa
Vuosi	2019
Kieli	suomi
Sivumäärä	67 + 2 liitettä
Ohjaaja	Aira Bragge

Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Vaasan kaupungin kanssa. Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, miten Vaasan kaupungin päiväkodeissa toteutuu osallisuus varhaiskasvattajien näkökulmasta. Osallisuuden toteutumista arvioitiin toiminnan suunnittelun, toteutumisen ja arvioinnin näkökulmista. Alatutkimusongelmina olivat mitkä tekijät osallisuuden toteutumista haastavat ja mitä tukea varhaiskasvattajat tulevaisuudessa toivovat työnsä tueksi.

Teoriaosuudessa käsitellään lapsen osallisuutta ja siihen liittyvää käsitteistöä, opetushallituksen julkaisemaa varhaiskasvatussuunnitelman perusteita ja sen perusteella laadittua paikallista Vaasan kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmaa. Harry Shierin osallisuuden tasomallia on käytetty merkittävänä teoriapohjana tälle opinnäytetyölle. Tutkimusaineisto kerättiin sähköisellä e-lomakkeella Vaasan kaupungin päiväkodeissa työskenteleviltä varhaiskasvattajilta. Aineiston analysoinnissa käytettiin luokittelua ja SPSS tilasto-ohjelmaa.

Tutkimustuloksista kävi ilmi, että osallisuus toteutuu kaupungin päiväkodeissa pääasiassa hyvin. Mitä vanhempia lapset ryhmissä olivat, sitä enemmän he osallistuivat toiminnan suunnitteluun. Lastentarhanopettajien työkokemuksen lisääntyminen lisäsi lasten mahdollisuuksia päästä osallistumaan toiminnan arviointiin. Osallisuutta haastavaksi tekijäksi koettiin erityisesti suuret ryhmäkoot niissä ryhmissä, joissa oli yli kolmivuotiaita lapsia. Joka viides yli kymmenen vuotta alalla työskennelleistä piti osallisuutta haastavana tekijänä omaa asennettaan, kun vastaavasti alle viisi vuotta työskennelleistä kukaan ei kokenut näin. Osallistamiseen toivottiin neuvoja, ohjeita ja ideoita sekä tukea ja ohjausta suunnittelujan käyttöön.

ABSTRACT

Author	Emilia Salminen and Milla Stenman
Title	The Implementation of Children's Participation in the Day care Centres in the City of Vaasa
Year	2019
Language	Finnish
Pages	67 + 2 Appendices
Name of Supervisor	Aira Bragge

This bachelor's thesis has been produced together with the city of Vaasa. The aim of the bachelor's thesis was to figure out how children's participation is implemented in the early childhood education and care in Vaasa. The sub-research problems were to find out which factors challenge the participation and what kind of support the educators wish to receive.

Children's participation, and concepts related to it and Early Childhood Education and Care Plan are explained in the theory section. Harry Shiers ladder of participation has been used as significant theory basis in this thesis. The research material was collected via internet survey website e-questionnaire. The participants of the survey were early childhood educators who work for the city of Vaasa. In the analysis of the material the responses were categorized and analyzed with SPSS - statistics program.

This research indicates that children participate in the public daycare mainly well. The older the kids were, the more they were involved in the planning of the activities. Early childhood educators' work experience increases the opportunities for the children to evaluate the activities. The respondents who teach over 3-year-olds felt that big group sizes were the biggest challenge in involving the children. Every fifth respondent that has been working in the field for more than 10 years answered that their own attitude is a challenging factor in involving the children, but no one of those who had been in the field for less than 5 years agreed. To involve the children more, the respondents wished for more guidance, advice and ideas and support and guidance in the use of planning time.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	8
2	LASTEN OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA.....	10
	2.1 Osallisuus ja sosiaalinen osallisuus käsitteinä	10
	2.2 Lasten osallisuuden keskeisiä käsitteitä.....	12
	2.3 Päiväkodin ja varhaiskasvatuksen määritelmä.....	13
	2.4 Varhaiskasvattajat ja päiväkodin henkilökunta	14
	2.5 Muuta aiheeseen liittyvää käsitteistöä	15
3	OSALLISUUDEN TOTEUTUMISEN MERKITYS	16
	3.1 Osallisuus suunnittelussa ja arvioinnissa	16
	3.2 Pienten lasten ryhmissä aktiivisen aikuisen rooli osallisuuden toteutumisessa korostuu entisestään	17
	3.3 Kulttuurien vaikutus osallisuuteen varhaiskasvatuksessa.....	17
4	OSALLISUUDEN TASOMALLI.....	18
	4.1 Roger Hart - ‘the ladder of participation’	18
	4.2 Harry Shier - osallisuuden malli	19
	4.3 Teoriamallien hyödyntäminen tässä tutkimuksessa.....	21
5	AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET AIHEESTA.....	23
	5.1 Tutkimus työntekijöiden kokemuksista osallisuuden toteutumisesta	23
	5.2 Projektiopinnäytetyö lapsen osallisuuden näkyvyydestä ja keinoista lapsilähtöisyyden huomioimiseen	23
	5.3 Opinnäytetyö osallisuuden merkityksestä ennaltaehkäisevänä lastensuojelutyönä	24
	5.4 Tutkielma lasten osallisuuden toteutumisesta esiopetuksessa	24
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	26
	6.1 Tutkimuksen kohde.....	26
	6.2 Tutkimuksen rajaaminen.....	27
	6.3 Tutkimusmenetelmä.....	28

6.4	Tutkimusote	28
6.5	Tutkimusaineiston kerääminen	29
6.6	Aineiston analysointi	29
6.7	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	30
7	TUTKIMUSTULOKSET	32
7.1	Avoimet kysymykset	33
7.1.1	Lapsen mielipiteen selvittäminen.....	33
7.1.2	Lasten toiveiden näkyminen pedagogisesti suunnittelussa toiminnassa	36
7.1.3	Osallisuutta kehittävät toimintatavat.....	39
7.2	Monivalintakysymykset	41
7.2.1	Osallisuutta vaikeuttavat tekijät	41
7.2.2	Osallisuutta vahvistavat tekijät	42
7.2.3	Monivalintaryhmä 1	43
7.2.4	Monivalintaryhmä 2	46
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	48
8.1	Osallisuuden toteutuminen.....	48
8.1.1	Osallisuuden toteutuminen suunnittelussa	48
8.1.2	Osallisuuden toteutuminen toiminnassa.....	49
8.1.3	Osallisuuden toteutuminen arvioinnissa	50
8.1.4	Johtopäätöksiä Shierin tasomalliin perustuen	52
8.2	Ensimmäinen alatutkimusongelma	57
8.3	Toinen alatutkimusongelma.....	58
9	POHDINTA.....	60
	LÄHTEET	64

LIITTEET

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1 Monivalintaryhmä 1 ilmoitettuna prosentteina.	45
Taulukko 2 Monivalintaryhmä 2 ilmoitettuna prosentteina.	47
Taulukko 3 Lapset osallistuvat toiminnan suunnitteluun.	49
Taulukko 4 Lapset osallistuvat toiminnan toteuttamiseen.....	50
Taulukko 5 Lapset osallistuvat toiminnan arviointiin.	51
Taulukko 6 Olen valmis kuulemaan lapsia frekvenssit, taso 1.....	52
Taulukko 7 Olen valmis tukemaan lapsia ilmaisemaan mielipiteensä frekvenssit, taso 2.	53
Taulukko 8 Olen valmis ottamaan lasten mielipiteet huomioon frekvenssit, taso 3.	54
Taulukko 9 Olen valmis ottamaan lapset mukaan päätöksentekoon, taso 4.....	55
Taulukko 10 Olen valmis jakamaan valtaa ja vastuuta lasten kanssa, taso 5.	55
Kuvio 11 Lasten iän vaikutus osallisuuden tasojen (Shier 2001) toteutumiseen.	56
Kuvio 12 Lastentarhanopettajan työvuosien vaikutus osallisuuden tasojen (Shier 2001) toteutumiseen.	57

LIITELUETTELO**LIITE 1.** Saatekirje**LIITE 2.** Tutkimuskysymykset

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia lasten osallisuuden toteutumista Vaasan kaupungin päiväkodeissa. Opinnäytetyö on tehty yhteistyössä Vaasan kaupungin varhaiskasvatustyöryhmän kanssa. Opinnäytetyön alkuvaiheessa aihe valittiin yhdessä varhaiskasvatustyöryhmän kanssa ja kaupungin vasu-tiimi osallistui kyselylomakkeen kysymysten laatimiseen ja työn tarkoituksen pohtimiseen. Aiheeksi tarkentui lasten osallisuuden toteutuminen Vaasan kaupungin päiväkodeissa. Työn teoreettisessa taustassa huomioidaan aiheesta jo aiemmin tehtyjä tutkimuksia, siitä säädettyjä lakeja ja kirjoitettua tietoa. Varsinainen tutkimus toteutettiin sähköisellä kyselylomakkeella, jonka tuloksia analysoitiin osittain luokittelun osittain SPSS tilasto-ohjelman avulla. Lomake lähetettiin 73 Vaasan kaupungin päiväkotiryhmään. Tutkimuksessa haluttiin selvittää lapsen osallistamisen haasteita, niitä hyväksi havaittuja keinoja, joita päiväkotien arjessa jo käytetään, sekä sitä, minkälaista tukea varhaiskasvatustyöntekijät toivovat osallistavan työnsä tueksi jatkossa.

Lapsen osallisuuden merkitystä on korostettu vuosi vuodelta yhä enemmän esimerkiksi varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Tämän vuoksi onkin tärkeää selvittää, onko sen ymmärtämisessä eroja. Tärkeää on, että varhaiskasvatusta toteutetaan kaikissa päiväkodeissa yhtä laadukkaasti, sillä laatuero saattavat aiheuttaa epätasa-arvoisuutta eri päiväkotien ja kuntien välillä. Varhaiskasvatustalain (L2018/ 540, 20§) asettaa varhaiskasvatustyön tavoitteiksi muun muassa lapsen mahdollisuuden osallistua ja vaikuttaa tätä koskeviin asioihin. Opetushallituksen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016 mainitsee sanan 'osallisuus' 14 kertaa. Lapsen ja vanhemman osallisuus mainitaan heti varhaiskasvatustyön tehtävissä ja yleisissä tavoitteissa (14) seuraavasti:

“Varhaiskasvatustyö on lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistävä ja syrjäytymistä ehkäisevä palvelu. Varhaiskasvatustyössä opitut tiedot ja taidot vahvistavat lapsen osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. “

Vaasan kaupungin paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman (2017, 6, 18) mukaan lapsen näkökulmien, toiveiden ja mielipiteiden selvittämiseen sopivien keinojen etsiminen on henkilöstön vastuulla. Varhaiskasvattajan tulee huolehtia siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa, ja että lapset myös suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa henkilöstön kanssa yhdessä. Mainitaan, että henkilöstöllä tulee olla ammattitaitoa, herkkyyttä ja taitoa tunnistaa lasten aloitteita ja tunnetiloja, ja omaa toimintaa tulee muuttaa ja suunnata niiden mukaisesti. Henkilöstöltä vaaditaan myös sensitiivistä läsnäoloa ja lapsen hyvää tuntemista, sillä varsinkin pienempien lasten aloitteet ovat usein kehollisia ja sanattomia. Lapsen omaa kokemusta ja mielenkiinnon kohteita voi selvittää esimerkiksi havainnoinnin, haastattelun ja saduttamisen avulla. (Vaasan kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 29, 40.)

Osallisuuden edistämiseen on annettu vain vähän konkreettisia ohjeita ja käytännön esimerkkejä Vaasan varhaiskasvatussuunnitelmassa. Toisaalta esimerkkien ja tiukkojen ohjeiden puuttuminen antaa parhaimmillaan tilaa mielikuvituksellisuudelle ja luovuudelle. Kääntöpuoli voi kuitenkin olla se, ettei osallisuuden käsitettä olla ymmärretty yhtäläisesti. On tärkeää selvittää osallistamisen keinoja ja asenteita osallisuutta kohtaan, jotta kaikki lapset saisivat kokea yhtäläisen laadukasta varhaiskasvatusta. Siksi tutkimuksessa haluttiin selvittää, millaisin keinoin osallisuutta on toteutettu.

Yhdistyneiden kansakuntien lasten oikeuksien sopimus (1989, §12–13) korostaa, että lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä kaikissa itseään koskevissa asioissa ja lapsen näkemykset tulee ottaa huomioon iän ja kehitystason mukaisesti. Ei ole siis yhdentekevää, miten lapsen osallisuutta tuetaan. ”Lapsen hyvinvointi on riippuvainen siitä, kokeeko hän olevansa aktiivinen toimija elämässään”, kirjoittavat Järvinen ja Mikkola (2015, 17).

2 LASTEN OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA

Tutkimuksessa käytettävän käsitteistön, kuten ‘osallisuus’ ja ‘varhaiskasvatus’, yhtäläinen ymmärtäminen on ehdottoman tärkeää, jotta voidaan varmistaa tutkimuksen luotettavuus sitä tehdessä ja tulkittaessa. Esimerkiksi Kalliala (2008, 19) toteaa kirjassaan, että käsite ‘lapsilähtöisyys’ on korvannut varhaiskasvatusmaailmassa aiemmin suosittua ‘lapsikeskeisyyden’, mikä johtaa keskusteluissa vastakkainasetteluja pohdittaessa käsitteen aikuiskeskeisyys käyttöön, jonka synonyyminä voidaan nähdä aikuisjohtoisuus. Aikuisjohtoisuuden vastakohta on lapsijohtoisuus, mikä ei ole käytännössä mahdollista, sillä lapset eivät voi johtaa varhaiskasvatustoimintaa. Käsitesekaannukset eivät siis ole yhdentekeviä.

2.1 Osallisuus ja sosiaalinen osallisuus käsitteinä

Osallisuus. Osallisuus käsitetään laajalti tunteena, joka muodostuu jossakin yhteisössä osallisena olemisesta. Osallisuus on yhteisöissä sitä, että toisia arvostetaan, ollaan tasavertaisia, voidaan luottaa toisiin ja jokaisella on mahdollisuus vaikuttaa. Kansallisella tasolla osallisuus näkyy kaikkien kansalaisten tasavertaisena oikeutena osallistua ja vaikuttaa. Se on demokratiaa. Osallisuuden lisääminen yhteiskunnassa vähentää syrjäytymistä ja eriarvoisuutta. Osallisuuden edistäminen tulisi ottaa huomioon kulttuurissa, käytännöissä, rakenteissa ja strategioissa. Täten yhteiskunnan palveluilla on tietenkin suuri vastuu osallisuuden edistämässä, mutta myös muiden eri tasoilla toimivien järjestöjen kuten koulujen ja työpaikkojen panostukset ovat tärkeitä. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos esittää osallisuutta edistäviksi keinoiksi esimerkiksi koulutuksen lisäämisen, riittävän toimeentulon varmistamisen sekä lasten ja nuorten osallisuuden ja toimijuuden edistämisen. (THL 2017.)

Raivio ja Karjalainen (2013) arvioivat artikkelissaan “Osallisuus ei ole keino tai väline! Osallisuuden rakentuminen 2010 luvun tavoite ja toimintaohjelmissa” osallisuutta poliittisesta näkökulmasta. Heidän mukaansa osallisuus on ikään kuin kattomääritelmä, jonka väljyys mahdollistaa monenlaista toimenpidettä, toimintaa ja näkökulmaa. Poliittika- ja hyvinvointiohjelmissa osallisuus on asetettu sekä

tavoitteeksi että välineeksi lisätä tasa-arvoa ja sosiaalista koheesiota. Oletuksena on, että osallisuutta lisäämällä yksilötason hyvinvointi kasvaa, ja siten myös yhteiskunnan sosiaalinen kestävyys, eheys ja luottamus lisääntyy. Raivio ja Karjalainen jakavat osallisuuden kolmeen ulottuvuuteen, jotka ovat taloudellinen osallisuus (having), toiminnallinen osallisuus (acting) ja yhteisöllinen osallisuus (belonging). Esimerkiksi yhteisöllisen osallisuuden toteutumisesta kertoo yhteisyys ja jäsenyys, mutta toteutumattomuudesta vetäytyminen ja osattomuus. (Raivio & Karjalainen 2013, 12–17.)

Päiväkodissa lapsen osallisuus muodostuu vuorovaikutuksessa lapsiin ja aikuisiin, ja se on lapselle kovin käytännönläheistä. Lapsen osallisuus toteutuu silloin, kun tämä kokee, että häntä kuunnellaan ja ymmärretään. Osallisuus näkyy siten, että lapsen aloitteet ja ideat otetaan vastaan myönteisesti ja kannustavasti, ja lapsi saa oikeasti tehdä valintoja ja osallistua yhteisiin päätöksiin. (Järvinen & Mikkola 2015, 17.)

Leena Turjan ja Mari Vuorisalon (2017, 46) mukaan osallisuus on toimijuutta, joka toteutuu erityisesti sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa. Se ei ole pelkästään mukana oloa ja osallistumista suunniteltuun toimintaan, vaan sekä lasten että aikuisten mahdollisuutta vaikuttaa omaan ja yhteiseen yhdessäoloon sekä toimintaan. Tämä edellyttää sekä kuulluksi tulemistä, että muiden kuuntelemista. Onnistuneet kokemukset osallisuudesta herättävät sekä aikuisissa että lapsissa positiivisia tunteita yhteenkuuluvuudesta, hyväksytyksi tulemisesta, haasteista selviytymisestä ja ryhmäläisten yhteisestä osaamisesta (Turja & Vuorisalo 2017, 50).

Sosiaalinen osallisuus. Sosiaalinen osallisuus on sitä, että ihminen kokee olevansa tärkeä ja merkityksellinen osa kokonaisuutta, jossa hän tulee kuulluksi omana itsenään vaikuttaen omaan elämäänsä sekä yhteisiin asioihin. Sosiaalinen osallisuus on siten myös mahdollisuutta päästä osalliseksi omista ja yhteisistä voimavaroista, joita ovat esimerkiksi luottamus ja kunnioitus, palvelut, tieto ja taito, toimeentulo ja toiminta, sekä yhteiset merkitykset. (THL 2018.)

Sosiaalipoliittisesta näkökulmasta sosiaalinen osallisuus nähdään syrjäytymisen vastakohtana, ja se on siten yhteiskunnan velvollisuutta mahdollistaa ja tukea kansalaisten osallistumista yhteiskuntaan. Sosiaalipolitiikassa sosiaalinen osallisuus on täten muuntuva prosessi, joka torjuu köyhyyttä ja syrjäytymistä, tarjoaa mahdollisuuksia ja voimavaroja, edistää taitoja ja kyvykkyyttä sekä takaa kaikille ihmisarvoisen elämän. (THL 2018.)

2.2 Lasten osallisuuden keskeisiä käsitteitä

Havainnointi. Ennen lapsen havainnoinnin aloittamista on päätettävä, miksi havainnoidaan ja mihin tietoa tarvitaan. Havainnoinnilla voi olla myös eri kohteita, voidaan havainnoida yksittäistä lasta, ryhmää, toimintatuokioita tai tapahtumaa. Havainnoinnin avulla lapsesta saadaan tietoa, joka auttaa kasvattajaa toimimaan lapsen oppimista ja kokonaisvaltaista hyvinvointia edistävällä tavalla. Saatu tieto on lähtökohta ja mahdollistaja lapsilähtöiselle toiminnalle. (Koivunen & Lehtinen 2015, 33, 36.) Koivusen ja Lehtisen (2015, 97) mukaan toiminnan suunnittelu pohjautuu havainnointiin, dokumentointiin, analysointiin ja tulkintaan, niistä johdettuihin tuloksiin ja tavoitteisiin. Mikäli havainnoinnista saatua tietoa ei käytetä suunnitelman laatimisessa, toiminta ei välttämättä toteudu lapsilähtöisenä, vaan aikuislähtöisenä. Liisa Ahonen toteaa kirjassaan Vasun käyttöopas (2017, 143), että havainnointi auttaa aikuista ymmärtämään lasten oppimista, kokemuksia, tulkintoja ja ajatuksia. Tämän avulla saadaan tietoa pedagogisten ratkaisujen toimivuudesta niin yksittäisen lapsen tai ryhmän tasolla.

Sadutus. Sadutuksessa työntekijä pyytää lasta kertomaan sadun, ja se kirjataan juuri niin kuin lapsi sen kertoo. Lapselle tulee kertoa, että sadun sisältö on tämän itsensä päätettävissä, hänen sanavalintojaan ei muuteta, vaan satu kirjataan sanasta sanaan, ja että hänellä on myös oikeus muuttaa tai korjata satuaan. Sadutusmenetelmässä on kyse tasavertaisesta tilanteesta, jossa saduttaja on aidosti kiinnostunut kuulemaan kertojan ajatuksista ja näkökulmista. Sadutus muuttaa sisäisen tiedon näkyväksi, ja sen avulla voidaan luoda kohtaavaa ja osallistavaa toimintakulttuuria. Sadutuksen avulla voidaan myös kerätä tietoa ennen toiminnan suunnittelua, sekä kerätä palautetta toiminnasta. (Karlsson 2005, 116–118.)

Lapsen haastattelu. Haastattelu on keino, jolla varhaiskasvatuksen toimintaa voidaan kehittää lasten mielenkiinnonkohteita ja toiveita huomioivaksi. Haastattelutapoja on monia, ja sitä valittaessa tulisi pitää mielessä millaisiin asioihin lapsilta toivotaan näkökulmaa. Haastattelua voi edeltää esimerkiksi jokin haastattelun aihetta käsittelevä tuokio, kuten aiheeseen liittyvän kirjan lukeminen yhdessä. Haastattelu ei saa korvata yhteisiä arjessa lapsen kanssa käytäviä keskusteluja, mutta se on parhaimmillaan keino, jonka avulla sitoudutaan kuulemaan vuorollaan jokaista ryhmän lasta. (Ahonen 2017, 146–147.)

2.3 Päiväkodin ja varhaiskasvatuksen määritelmä

Varhaiskasvatus. Varhaiskasvatus on suunnitelmallinen ja tavoitteellinen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostama kokonaisuus, ja siinä painottuu erityisesti pedagogiikka. Varhaiskasvatusta voidaan järjestää päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai muuna varhaiskasvatuksena. (L 2018/540, 1–2§.) Varhaiskasvatuksella on monia tehtäviä, kuten lasten kasvun, kehityksen ja oppimisen tukeminen yhdessä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatus edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta, sekä sillä on syrjäytymistä ehkäisevä vaikutus. Varhaiskasvatuksessa opittu tieto ja taito tukevat osallisuutta ja toimijuutta yhteiskunnassa. (Opetushallitus a 2016, 14.)

Varhaiskasvatuksen tavoitteita ovat lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen, terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen, oppimisen ja monipuolisen pedagogisen toiminnan tukeminen ja myönteisten oppimiskokemusten mahdollistaminen, sekä terveellisen, turvallisen ja muutoin tarkoituksenmukaisen varhaiskasvatusympäristön takaaminen. Tämän lisäksi varhaiskasvatuksen tehtäviä ovat kunnioittavien toimintatapojen, lasten ja aikuisten välisten pysyvien vuorovaikutussuhteiden turvaaminen sekä sukupuolten tasa-arvon edistäminen ja kulttuuriperinteen ymmärtämiseen ja kunnioittamiseen johtavien valmiuksien antaminen. Myös lapsen yksilöllisten tarpeiden tunnistaminen ja pyrkiminen monialaiseen yhteistyöhön lapsen hyväksi, lasten vuorovaikutustaitojen kehittäminen ja vertaisryhmässä toimimisen edistäminen kuuluu varhaiskasvatuksen tavoitteisiin. Näihin tehtäviin kuuluu lisäksi antaa valmiuksia

toisten kunnioittamiseen sekä varmistaa jokaisen mahdollisuuden osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin sekä tukea vanhempaa tai muuta kasvattajaa kasvatustyössä. (L 2018/540.)

Päiväkoti. Päiväkoti on tila, jossa varhaiskasvatusta järjestetään (L 2018/540, 1§.) Päiväkotien tehtävä on huolehtia alle kouluikäisten lasten varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toteutumisesta niin, että toiminta on tavoitteellista ja suunnitelmallista ja siinä on huomioitu lapsen ikä, yksilöllisyys ja erilaiset kehitystarpeet (Vaasa.fi 2018 b).

2.4 Varhaiskasvattajat ja päiväkodin henkilökunta

Päiväkodin henkilökunta. Päiväkotien henkilökuntaan kuuluu lastenhoitajia, lastentarhanopettajia, erityislastentarhanopettajia, päiväkodin johtajia sekä siisteydestä ja ravinnosta huolehtivaa henkilöstöä. Päiväkodin varhaiskasvatusta toteuttavan henkilöstön henkilöstövaatimuksista määrää edelleen jo kumottu laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (L19.1.1973/36, 4 a §).

Lastentarhanopettaja ja varhaiskasvattaja. Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (L29.4.2005/272, 7§) asettaa lastentarhanopettajalle kelpoisuusvaatimukseksi vähintään kasvatustieteiden kandidaatin tutkinnon tai sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinnon, johon kuuluu varhaiskasvatukseen ja sosiaalipedagogiikkaan suuntautuneet riittävät opinnot.

13.7.2018 voimaan tullut uusi varhaiskasvatuslaki (L 2018/540) asettaa kelpoisuusvaatimuksina varhaiskasvatuksen opettajalle vähintään kasvatustieteen kandidaatin tutkinnon. Varhaiskasvatuksen sosionomin vaatimukseen kuuluu taas sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto, johon kuuluu varhaiskasvatukseen ja sosiaalipedagogiikkaan suuntaavat opinnot, joiden laajuus on vähintään 60 opintopistettä.

Lastentarhanopettajan nimikkeellä voivat toimia kasvatustieteiden kandidaatit ja maisterit sekä sosionomit, jotka hyväksyttiin opiskelijoiksi ennen sekä vuoden sen

jälkeen, kun uusi laki tuli voimaan. Kelpoisuuteen toimia vaaditaan kuitenkin valmistuminen viimeistään heinäkuussa 2023. (L 2018/540, 75§.)

2.5 Muuta aiheeseen liittyvää käsitteistöä

Käsitys. Tämän tutkimuksen tutkimusongelmaksi muodostunut 'Miten Vaasan kaupungin varhaiskasvattajien käsityksen mukaan päiväkodissa toteutuu lasten osallisuus' sisältää termin 'käsitys'. Käsityksellä tarkoitetaan mielikuvaa tai tietoa, joka perustuu havaintoihin, kokemuksiin ja ajatteluun (Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2006, 699).

Asenne. Asenne on näkökulmia rakentava uskomus. Asenteiden kiteytyminen tarkoittaa sitä, että aiempien kokemusten ja tulkintojen pohjalta luodaan odotuksia ja tulkintoja tulevasta. (Tökkäri 2012, 43.) Nykysuomen sanakirjan (1996, 114) mukaan asenteen synonyymeja ovat asennoituminen, suhtautuminen, asennoitumis-, ja suhtautumistavat sekä kannat.

Ruokakasvatus. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016, 46) linjaa ruokakasvatuksen tavoitteiksi edistää myönteistä ja tervettä suhdetta ruokaan sekä tukea monipuolista ja terveellistä ruokailua. Lapsia tulee ohjata omatoimiseen, monipuoliseen ja riittävään ruokailuun. Ahonen (2017, 280) kirjoittaa, että lasten osallisuuden näkökulmasta olisi tärkeää, että lapsi saisi olennaisesti vaikuttaa ruokailuunsa. Toisaalta taas aikuisen tärkeä tehtävä on varmistua siitä, että lapsi tekee tämän ravitsemusta ja hyvinvointia tukevia valintoja. Siksi monet varhaiskasvattajat kokevat, että osallisuutta on helpompi toteuttaa jossain muualla kuin ruokailussa. Monissa varhaiskasvatyksiköissä tilanne on ratkaistu siten, että lapset saavat itse annostella ruokansa, kun siihen fyysisesti pystyvät, ja aikuinen tukee ja varmistaa, että lapsi saa riittävän määrän ravintoa.

3 OSALLISUUDEN TOTEUTUMISEN MERKITYS

Suomalaisessa varhaiskasvatuksessa lapset nähdään aktiivisina ja pätevinä toimijoina, joilla on oikeus ja taitoa vaikuttaa omaan elämäänsä. Lapsilähtöinen pedagogiikka on yksi tärkeimmistä laatuksista varhaiskasvatuksessa. Lapsilähtöinen varhaiskasvatus pohjautuu lasten ideoiden, tarpeiden ja osallisuuden merkityksen sisäistämiseen. Osallisuus mahdollistaa lapsen vaikuttamismahdollisuudet sekä omaan elämäänsä että ympäröivään maailmaan. Havainnoinnin ja dialogin kautta varhaiskasvattajat voivat suunnitella ja arvioida toimintaa lapsen näkökulmasta. (Hujala, Valpas, Roos & Vlasov 2016, 32–33.)

3.1 Osallisuus suunnittelussa ja arvioinnissa

Lasten ja aikuisten tavat suunnitella toimintaa eroavat toisistaan olennaisesti. Lasten suunnitelmissa korostuu parhaillaan elettyvä hetki ja siinä esille nousevat kiinnostuksen kohteet. Varhaiskasvattajalta vaaditaan joustavuutta ja herkkyyttä heittäytyä lasten ideoihin. Heittäytymisen merkitys on suuri, sillä pedagogiikan tulisi olla osa kaikkea toimintaa varhaiskasvatuksessa, ja arjessa tulee vastaan paljon suunnittelemattomia, mutta pedagogisesti arvokkaita hetkiä. (Ahonen 2017, 136–137.)

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman arvioinnissa lapsi, huoltaja ja henkilöstö arvioivat yhdessä, miten toiminnan tavoitteet ja sopimukset ovat toteutuneet varhaiskasvatuksen toiminnassa (Opetushallitus a 2016, 61). Pedagogista toimintaa arvioidessa arvioinnin kohteena on nimenomaan henkilöstön toiminta ja varhaiskasvatuksen laatu. Lasten ja vanhempien osallisuus arviointiprosessiin tulee mahdollistaa. Pedagoginen toiminta perustuu lapsen osallisuudelle ja oikeudelle olla vaikuttamassa omaan elämään liittyviin asioihin. Varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin perusteissa ja suosituksissa linjataan seuraavasti *‘tavoitteellisen pedagogiikan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin tulee jättää tilaa myös lasten aloitteille sekä heidän uteliaisuudestaan nouseville oppimisen ja tutkimisen kohteille’*. (Kansallinen koulutuksen arviointikeskus 2018, 23–25.)

3.2 Pienten lasten ryhmissä aktiivisen aikuisen rooli osallisuuden toteutumisessa korostuu entisestään

Kalliala (2008, 33) kertoo kirjassaan, että alle kolmevuotiaat lapset aistiivat herkästi tilanteiden perustunnelman, jonka vuoksi aikuisen tulisi olla täysin läsnä lapselle henkisesti ja fyysisesti, jotta lapsi voi tuntea olevansa hellässä ja turvallisessa ympäristössä. Tällainen ympäristö on lapsen kehityksen kannalta suotuisin, sillä lapsi kehittyy parhaiten vuorovaikutustilanteissa. Passiivinen aikuinen saattaa toiminnallaan jopa estää lapsen suotuisan kehityksen, sillä lapsi voi hylätä tarpeensa ottaa kontaktia aikuiseen ja ilmaista tarpeitaan ja halujaan, jos aikuinen vain hoitaa mekaanisesti välttämättömät hoitotoimet.

3.3 Kulttuurien vaikutus osallisuuteen varhaiskasvatuksessa

Monikulttuurisuus ja erityisesti kielten hallitseminen tuo varhaiskasvatukseen osallisuuden kannalta haasteita. Kommunikointiongelmia kohdataan usein tavallisessa arjessa, jossa tulkkauspalveluita ei ole palaverien tapaan käytössä. Monikulttuurisuus on kuitenkin tullut jäädäkseen, jolloin varhaiskasvatuksissa kulttuurit ja niiden tuomat haasteet tulisi nähdä arkea ja suomalaisia tapoja rikastuttavina ja laajentavina. (Ahonen 107, 101–102.)

Parhaimmillaan kulttuurisesti vastuuntuntoinen varhaiskasvatus käsittelee kulttuureja eri näkökulmista ymmärtäen, että kaiken lähtökohta on ihmisten välinen vuorovaikutus ja suhteet, ei tietyn kansalaisuuden ulkoiset ominaispiirteet ja niiden hallitseminen kasvatuksessa. Varhaiskasvatusikäiset lapset ovat usein kiinnostuneita ihmettelemään ja tekemään tarkkojakin havaintoja ympäristöstään, jolloin kasvattajan vastuulle jää huomata nämä pohdinnat ja muodostaa ne yhteisten keskustelujen sytyttäjiksi ja lähtökohdiksi osallistavalle kulttuurikasvatukselle. (Eerola-Pennanen 2017, 225–226.)

4 OSALLISUUDEN TASOMALLI

Roger Hartin osallisuuden asteikko ja Harry Shierin osallisuuden tasomalli ovat tunnettuja osallisuutta ja osattomuutta selittäviä malleja. Molemmissa malleissa osallisuutta tarkastellaan porrasmaisen ajattelun kautta, jolloin alimmalla tasolla osallisuuden toteutuminen on heikointa ja mitä ylemmäs tasoilla liikutaan, sitä paremmin osallisuus toteutuu. Mallit kuitenkin poikkeavat toisistaan hieman, sillä Shierin malli on rakennettu Hartin vastaavaa mukailleen.

4.1 Roger Hart - 'the ladder of participation'

Roger Hartin 'the ladder of participation' eli osallisuuden asteikko on monelle lasten kanssa työskentelevälle tuttu. Tikapuiksi piirretty asteikko on kahdeksan askelmainen, ja se havainnollistaa hyvin sitä, miten osallisuus ja osattomuus näyttäytyy. Osattomuus on Hartin mukaan 1. manipulation 2. decoration ja 3. tokenism. Manipulaatiolla Hart tarkoittaa sitä, että lapset osallistuvat sellaiseen toimintaan, jonka seurauksia he eivät ymmärrä, tai niitä ei kerrota. Hartin mukaan tyypillinen esimerkki manipulaatiosta on se, kun lapsia pyydetään suunnittelemaan esimerkiksi leikkikenttää, ja aikuiset poimivat lasten piirustuksista ideoita, mutta lapset eivät itse saa palautetta. Leikkikentän voidaan kuitenkin kertoa olevan lasten suunnittelema. Todellisuudessa lapsilla ei ole välttämättä mitään käsitystä siitä, miten heidän ideoitaan käytettiin. (Hart 1992, 8–10.)

Toinen askelma, decoration, on ensimmäisen askelman kanssa samankaltainen, mutta siinä lapsi ymmärtää jonkin verran siitä mihin hän osallistuu. Lapsilla ei ole kuitenkaan mahdollisuutta osallistua toiminnan suunnitteluun. Toisella askelmalla aikuiset eivät kuitenkaan teeskentele, että tekemisen aihe olisi saanut inspiraatiota lapsilta itseltään. (Hart 1992, 9.)

Kolmas askelma, tokenism, tarkoittaa lasten näennäistä osallistamista, jossa lasten äänelle annetaan tilaa, mutta vain aikuisten valmiiksi valitsemissa asioissa ja tilanteissa. Lapset saavat päättää vain vähän, tai eivät ollenkaan, mihin heidän mielipiteensä vaikuttavat, ja millä tavalla lapset haluavat ilmaista mielipiteitään. (Hart 1992, 9–10.)

Seuraavat askelmat ovat 4. assigned but informed, 5. consulted and informed, 6. adult- initiated, shared decisions with children, 7. child- initiated and directed ja 8. child- initiated, shared decisions with adults. Näillä askelmilla voidaan puhua jo osallisuudesta, eikä enää osattomuudesta. Neljännellä askelmalla tarkoitetaan sitä, että lapsia on informoitu osallistumiseen liittyvistä asioista ennen tekemistä. Lapset ymmärtävät tekemisen tarkoituksen, he tietävät kuka teki päätöksen heidän osallistumisestaan ja miksi. Heillä on tärkeä rooli tekemisessä eivätkä he ole vain koristeena, kuten kohdassa kolme, ja he osallistuvat vasta, kun heille on selvitetty kaikki edellä mainittu. Viidennellä askelmalla aikuiset ovat suunnitelmien takana, mutta lapset toimivat konsultteina, ja saavat myös palautetta. Lasten mielipiteet otetaan vakavasti. (Hart 1992, 11–12.)

Kuudennella askelmalla projektien alullepanija on aikuinen, mutta päätökset tehdään yhdessä lasten kanssa. Seitsemäs askelma kuvaa lasten itse suunnittelemaa ja toteuttamaa toimintaa. Viimeisellä eli kahdeksannella askelmalla lapset ovat itse tekemisen suunnittelijoina, ja päätöksiä tehdään yhdessä aikuisten kanssa. Aikuiset voivat toimia konsultteina ja apureina. (Hart 1992, 12–14.)

Turja ja Vuorisalo (2017, 50) toteavat, että Hartin esittämä osallisuuden tikapuumalli tarjoaa pohjan, kun tarkastellaan lasten asemaa suhteessa aikuisiin. Ylimpänä osallisuuden tasona mallissa pidetään tilannetta, jossa lapsi ja aikuinen toimivat yhdenvertaisina ideoiden ja neuvotellen. Kuitenkin tasomallia on myös kritisoitu, sillä käytännössä varhaiskasvatusmaailmassa lasten ja aikuisten keskinäiset asemat ja osallistumiset harvoin noudattavat tiettyä kaavaa, vaan ne voivat vaihdella tilanteesta toiseen ja jopa saman toimintaprosessin sisällä.

4.2 Harry Shier - osallisuuden malli

Shierin julkaisussa *Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations* Harry Shier esittelee osallisuuden tarkasteluun oman mallinsa. Malli pohjautuu vahvasti Hartin osallisuuden asteikkoon, mutta sen ei ole tarkoitus olla sitä korvaava, vaan ikään kuin toimia lisänä alan ammattilaisille, jotta osallisuuden

prosessia voitaisiin tarkastella monista eri näkökulmista. Shier on jättänyt mallistaan pois Hartin mallista tutut kolme alinta askelmaa, jotka kuvaavat tilannetta, jossa lapsi ei todellisuudessa pääse osalliseksi. Shierin malli jakautuu viiteen osallisuuden tasoon. Ensimmäisellä tasolla lapsia kuunnellaan, toisella lapsia kannustetaan ilmaisemaan mielipiteitään, kolmannella lapsen mielipiteet otetaan huomioon, neljännellä lapset otetaan mukaan päätöksentekoprosessiin ja viimeisellä tasolla lapsilla on valtaa ja vastuuta päätöksenteossa. (Shier 2001, 109–115.)

Malli koostuu viidestätoista kysymyksestä, jolloin jokaisella tasolla on kolme kysymystä. Kysymysten laatu on jaettu kolmeen kategoriaan, ‘openings’, ‘opportunities’ ja ‘obligations’. ‘Openings’ vaiheessa lasten kanssa työskentelevä on tehnyt henkilökohtaisen päätöksen työskennellä tietyllä tavalla. Se edeltää vaihetta ‘opportunities’ eli tilaisuuksia, tai mahdollisuuksia toimia halutulla tavalla. Mahdollisuuksia tarjoavat resurssit, mukaan lukien henkilökunnan riittävyys sekä tieto ja taito. ‘Obligations’ eli velvollisuus tulee mahdolliseksi siinä vaiheessa, kun tietty osallistamisen kulttuuri tulee ikään kuin sisäänrakennetuksi osaksi työyhteisön toimintakulttuuria. (Shier 2001, 109–110.)

Turja ja Vuorisalo toteavat, että Shierin mallissa lopuksi toiminta vakiinnutetaan kirjaamalla osallisuuden muodot ja toimintaperiaatteet ohjaaviin asiakirjoihin. Suomessa varhaiskasvatuslaki velvoittaa kirjaamisen ja sen toteuttaminen tapahtuu kuntien ja yksiköiden omissa suunnitelma-asiakirjoissa. Kuitenkin on tärkeää muistaa, että kaikki henkilökunnan jäsenet eri yksiköissä eivät välttämättä ole valmiita yksimielisesti näihin sitoumuksiin. (Turja & Vuorisalo 2017, 54.)

Levels of participation	Openings		Opportunities		Obligations
5. Children share power and responsibility for decision-making	Are you ready to share some of your adult power with children?	>	Is there a procedure that enables children and adults to share power and responsibility for decisions?	>	Is it a policy requirement that children and adults share power and responsibility for decisions?
4. Children are involved in decision-making processes	Are you ready to let children join in your decision-making processes?	>	Is there a procedure that enables children to join in decision-making processes?	>	Is it a policy requirement that children must be involved in decision-making processes?
This point is the minimum you must achieve if you endorse the UN Convention on the Rights of the Child					
3. Children's views are taken into account	Are you ready to take children's views into account?	>	Does your decision making process enable you to take children's views into account?	>	Is it a policy requirement that children's views must be given due weight in decision-making?
2. Children are supported in expressing their views	Are you ready to support children in expressing their views?	>	Do you have a range of ideas and activities to help children express their views?	>	Is it a policy requirement that children must be supported in expressing their views?
1. Children are listened to	Are you ready to listen to children?	>	Do you work in a way that enables you to listen to children?	>	Is it a policy requirement that children must be listened to?

Kuvio 1. Harry Shierin (2001) Osallisuuden tasoja ja vaihteita mukailleen.

4.3 Teoriamallien hyödyntäminen tässä tutkimuksessa

Tutkimuksen tukena käytettiin Shierin osallisuuden mallia. Osa kyselylomakkeen kysymyksistä, väittämät ‘olen valmis kuulemaan lapsia’, ‘olen valmis tukemaan lapsia ilmaisemaan mielipiteensä’, ‘olen valmis ottamaan lasten mielipiteet huomioon’, ‘olen valmis ottamaan lapset mukaan päätöksentekoon’ ja ‘olen valmis jakamaan valtaa ja vastuuta lasten kanssa’, perustui suoraan vapaasti suomennettuna malliin (Kuvio 1.). Shierin malli toimi näissä väittämissä teorialähtöisen analyysin pohjana.

Jonna Leinonen kirjoittaa kokoomateoksessa Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa Shierin tasomallin tasojen toteutumisen olevan mahdollista

myös varhaiskasvatuksessa. Kolmen ensimmäisen tason toteutuminen arjessa kertoo siitä, että osallisuus huomioidaan ja sitä arvostetaan. Kahdella jälkimmäisellä tasolla osallisuus on viety vieläkin pidemmälle, mutta se ei missään nimessä tarkoita sitä, että vastuu pedagogisesta toiminnasta tai lapsen turvallisuudesta siirtyisi aikuiselta lapselle. Osallisuuden peruselementtinä voidaan pitää sitä, miten varhaiskasvattaja päättää käyttää valtaa; itsevaltiaana, vai vuorovaikutteisesti keskustellen, neuvotellen, ja omia päätöksiä avoimesti perustellen (Leinonen 2014, 16–40.)

5 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET AIHEESTA

Lapsen osallisuus on ollut aiheena monien tulevien lastentarhanopettajien opinnäytetöissä ja pro gradu -tutkielmissa. Näkökulmat vaihtelevat: osassa on keskitytty lapsen vanhemman, osassa lasten ja osassa varhaiskasvattajan näkökulmaan. Seuraavista tutkimuksista löytyy tämän opinnäytetyön kanssa yhteneviä suuntauksia, eri tavoin toteutettuna.

5.1 Tutkimus työntekijöiden kokemuksista osallisuuden toteutumisesta

Miia Ojala ja Satu Jääskeläinen (2017, 20) ovat tehneet kvalitatiivisen tutkimuksen 'Lasten osallisuus Maaningan päiväkodeissa-työntekijöiden kokemuksia lasten osallisuudesta' paikalliseen päiväkotiin, joissa he haastattelivat lastentarhanopettajia ja havainnoivat lasten arkea. Heidän tarkoituksenaan oli tutkia työntekijöiden kokemuksia osallisuuden toteutumisesta ja kerätä heidän ajatuksiaan osallisuuden lisäämisestä ja kehittämistä (Ojala & Jääskeläinen 2017, 6). Myös he esittelevät ja viittaavat opinnäytetyössään Hartin (1992) osallisuuden asteikon ja Shierin (2001) osallisuuden tasomallin.

5.2 Projektiopinnäytetyö lapsen osallisuuden näkyvyydestä ja keinoista lapsilähtöisyyden huomioimiseen

Jenni Jokinen ja Elina Eskeli (2015, 1) ovat kartoittaneet projektiopinnäytetyössään 'Lapsen osallisuus päiväkodin arjessa' osallisuuden näkyvyyttä päiväkodeissa, sekä selvittäneet keinoja, joilla lapsilähtöisyyteen voitaisiin kiinnittää enemmän huomiota. Projekti toteutettiin viiden intervention avulla, joita ohjasi tavoite osallisuuden lisäämisestä. (Jokinen & Eskeli 2015, 9.) Opinnäytetyöhön kuuluu aloituskysely päiväkodin työntekijöille, jolla kartoitetaan päiväkodeissa vallitsevia asenteita ja nykyisiä toimintatapoja lapsen osallisuuden suhteen. Kyselyssä kysytään muun muassa sitä, mitä asioita työntekijät pitävät osallisuutta arjessa edistävinä ja estävinä tekijöinä, ja sitä, miten lapsi voi itse vaikuttaa toimintaansa. (Jokinen & Eskeli 2015, liite 2.) Jokisen ja Eskelin opinnäytetyössä haastateltavilta kysyttävät kysymykset ovat hyvin samantyyppisiä kuin tässä tutkimuksessa.

5.3 Opinnäytetyö osallisuuden merkityksestä ennaltaehkäisevänä lastensuojelutyönä

Vilma Tuominen Vaasan ammattikorkeakoulusta on tutkinut opinnäytetyössään vaasalaisessa päiväkodissa osallisuuden merkitystä ennaltaehkäisevänä lastensuojelutyönä. Tutkimus on kvalitatiivinen, ja se toteutettiin neljää lastentarhanopettajaa haastatteleamalla. (Tuominen 2016, 8.) Tutkimuksen päättökysymysongelma on 'miten päiväkodissa huomioidaan lapsen osallisuus', ja alatutkimuskysymykset ovat 'mikä merkitys osallisuudella on ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön näkökulmasta päiväkodissa', ja 'miten varhaiskasvatusta tulisi kehittää, jotta lapset voisivat vaikuttaa päiväkotipäivänsä suunnitteluun ja toteuttamiseen'. (Tuominen 2016, 24.) Tutkimuksessa tultiin siihen johtopäätökseen, että kaikki haastateltavat toteuttivat osallistavaa toimintatapaa, mutta osallisuus vaihtelee tilanteiden mukaan. Osallisuuden toteuttamisen taso vaihteli lasten iästä, ryhmäkoosta, henkilökunnan resursseista ja tiloista riippuen. (Tuominen 2016, 41.) Tuomisen työssä käsitellään osittain samaa teemaa, kuin tässä tutkimuksessa, mutta jälleen aineisto on suppeampi. Tutkimuksen kannalta Tuomisen työ on mielenkiintoinen, sillä kohdekaupunki on sama kuin tässä tutkimuksessa ja Tuomisen opinnäytetyö on vasta muutaman vuoden vanha, jolloin johtopäätöksissä voi löytyä samankaltaisuuksia.

5.4 Tutkielma lasten osallisuuden toteutumisesta esiopetuksessa

Tampereen yliopiston kasvatustieteen pro gradu tutkielmassa Saa näkyä - ja kuulua! Annukka Kettunen ja Hanna Ouninkorpi tutkivat lasten osallisuuden toteutumista esiopetuksessa. Pro gradu -tutkimuksessa pyrittiin löytämään vastaus siihen, miten lapset arvioivat oman osallisuutensa toteutumista ja tutkimuksen teoreettisena pohjana käytettiin muun muassa Shierin teoreettisen osallisuuden polun tasomallia, jota tässäkin tutkimuksessa käytettiin. Kettunen ja Ouninkorpi toteuttivat kvalitatiivisen tutkimuksensa temahaastattelujen ja digitaalisten kyselyjen avulla. Päätuloksena he totesivat, että tutkimuksensa mukaan lapset saavat vaikuttaa erityisesti vapaampiin leikkihetkiin, kun taas esiopetuksen varsinainen pedagoginen opetustilanne on aikuisista lähtevää (Kettunen & Ouninkorpi 2017, 2, 46). Yhteistä

tähän opinnäytetyöhön on samankaltainen aihe, mutta Kettusen ja Ouninkorven pro-gradun mielenkiintona on lasten, eikä aikuisten näkökulma ja tämän opinnäytetyön aineisto oli huomattavasti suurempi. Lisäksi Kettusen ja Ouninkorven pro-gradu työssä tutkimuksen kohteena ovat esiopetusryhmät, ja tässä opinnäytetyössä päiväkotiryhmät, eli alle esikouluikäiset.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimus toteutettiin yhteistyössä Vaasan kaupungin kanssa. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, minkälainen käsitys Vaasan kaupungin päiväkotien lastentarhanopettajilla on osallisuuden toteutumisesta, mitkä tekijät tätä toteutumista haastavat ja mitä he kaipaaisivat osaamisensa tueksi. Tavoitteena oli, että analysoiduista tuloksista olisi Vaasan kaupungin varhaiskasvatustyöryhmälle hyötyä esimerkiksi koulutuksia suunniteltaessa.

Vaasan kaupungin varhaiskasvatustyöryhmälle, joka on koonnut Vaasan kaupungin varhaiskasvatussuunnitelman, on tarpeellista saada tietoa uuden varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteiden toteutumisesta. Opinnäytetyön hyötynä oli kartoittaa nykytilannetta, lastentarhanopettajien kokemia mahdollisia haasteita lasten osallisuuden toteuttamisessa ja heidän kaipaamiaan tukimuotoja tulevaisuuteen.

Lapsen kuulemiseen annetaan Vaasan kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa joitakin esimerkkejä. Mainitaan, että henkilöstöllä tulee olla ammattitaitoa, herkkyyttä ja taitoa tunnistaa lasten aloitteita ja tunnetiloja, ja omaa toimintaa tulee muuttaa ja suunnata niiden mukaisesti. Henkilöstöltä vaaditaan myös sensitiivistä läsnäoloa ja lapsen hyvää tuntemista, sillä varsinkin pienempien lasten aloitteet ovat usein kehollisia ja sanattomia. Lapsen omaa kokemusta ja mielenkiinnonkohteita voi selvittää varhaiskasvatussuunnitelman mukaan esimerkiksi havainnoinnin, haastattelun ja saduttamisen avulla. (Vaasan kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 29, 40.)

6.1 Tutkimuksen kohde

Tutkimuksessa tutkittiin Vaasan kaupungin päiväkodeissa tapahtuvaa varhaiskasvatusta osallisuuden toteuttamisen näkökulmasta. Tutkimuksen kyselyyn vastasivat päiväkotien lastentarhanopettajat. Esiopetuksen opettajat jätettiin vastaajien ulkopuolelle, sillä sosionomitasustaiset lastentarhanopettajat, tai tulevaisuudessa varhaiskasvattajat, työskentelevät juuri alle 6 -vuotiaiden parissa. Rajauksella pystyttiin paremmin keskittymään päiväkodeissa tapahtuvaan työhön.

Vaasan kaupungin päiväkoteja on 33. Tähän tutkimukseen niistä valittiin 21 päiväkotia suomenkielisyyden perusteella. Ruotsinkieliset päiväkotiryhmät jätettiin tutkimuksen ulkopuolelle siksi, että tutkimuksen pääkieli on suomi, jolloin tutkimuksen toteuttaminen molemmilla kielillä heikentäisi luotettavuutta. Kysely toteutettiin yhteensä 73 lapsiryhmän lastentarhanopettajille.

6.2 Tutkimuksen rajaaminen

Lapsen osallisuus on lapsen kokemus, kokemusta kuulluksi tulemisesta. Tämän vuoksi osallisuuden toteutumista ei voida mitata aikuisen kokemuksen avulla. Vain lapsi pystyisi vastaamaan osallisuuden toteutumiseen, sillä osallisuus on subjektiivinen kokemus, tunne osallisuudesta (Järvinen & Mikkola 2015, 13). Tutkimuksen tarkoituksena ei ole selvittää, miten hyvin osallisuus toteutuu, vaan millaisella tiedolla, tavoilla, taidolla ja innolla sitä toteutetaan.

Tutkimuskohde rajautui päiväkodin varhaiskasvattajaan. Kysely oli strukturoitu lomake, joka täytettiin internetissä e-lomakepalvelussa varhaiskasvattajille sähköpostiin lähetetyn linkin kautta. Vastaajat vastasivat lomakkeeseen nimettöminä ja kaikki aineisto pidettiin salassa kaikissa tutkimuksen vaiheissa tutkimusetiikan mukaisesti.

Päiväkodin muiden työntekijöiden mielipiteiden selvittäminen jätettiin tutkimuksesta pois siitä syystä, että kasvatusvastuu ja pedagoginen suunnittelu ovat juuri lastentarhanopettajan vastuulla. Toiminnan suunnittelu, suunnitelmien ja tavoitteiden toteutuminen ja toiminnan arviointi ja kehittäminen ovat lastentarhanopettajan vastuulla. Suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuvat kuitenkin kaikki: lastentarhanopettajat, lastenhoitajat ja muu varhaiskasvatuksen henkilöstö. (Opetushallitus a 2016, 17.) Lastentarhanopettaja on näin ollen pedagogiselta koulutukseltaan pätevä vastaamaan kyselyyn. Myös esimerkiksi lastenhoitajan näkemys on mielenkiintoinen ja tärkeä, mutta tässä tutkimuksessa mielenkiinto kohdistui lastentarhanopettajan näkemyksiin lapsen osallisuuden toteuttamisesta.

Avoin päiväkotitoiminta ja perhepäivähoito jätettiin tutkimuksen ulkopuolelle. Vaasan kaupungin sivuston mukaan avoimien päiväkotien tarkoitus on tukea paikallisten perheiden lasten kasvatusta, tutustuttaa heitä toisiinsa, antaa vanhemmille vertaistukea ja tarjota lapsille leikkiseuraa sekä monipuolista maksutonta ohjelmaa (Vaasan kaupunki 2018 a). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016, 17) varhaiskasvatuksen toimintamuotojen, eli päiväkodin, perhepäivähoidon ja avoimen päiväkotitoiminnan eroavaisuuksiksi mainitaan oppimisympäristöjen, resurssien, henkilöstön koulutuksen, henkilöstörakenteiden, lapsiryhmien kokojen, ja lasten ja aikuisten välisen suhdeluvun erot.

6.3 Tutkimusmenetelmä

Tutkimusjoukko kattoi 73 lapsiryhmän lastentarhanopettajan sähköiset vastaukset. Tutkimuksessa päädyttiin luotettavimman tuloksen saamiseksi käyttämään e-lomakekyselyä. Tulosten analysoinnissa käytettiin SPSS-tilastointiohjelmaa, sekä avointen kysymysten kohdalla luokittelua.

6.4 Tutkimusote

Tutkimusote tutkimuksessa oli pääasiassa kvalitatiivinen. Tutkimusongelma on asetettu kvalitatiiviseen muotoon, mutta vastauksia analysoitaessa apuna käytettiin jonkin verran kvantitatiivisen tutkimusotteen esitystapoja, kuten pylväitä, taulukoita ja prosenttiosuuksia tietystä joukosta.

Tutkimuslomake piti sisällään sekä laadullisia että määrällisiä kysymyksiä. Lomakkeen kysymykset olivat kuitenkin pääasiassa monivalintakysymyksiä. Jorma Kanasen opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön oppaan (2010, 134) mukaan kvantitatiivinen tutkimusote kertoo asian määrällisen esiintymisen kohderyhmässä ja kvalitatiivinen taas nostaa esiin enemmänkin mahdollisia tekijöitä, kertomatta mitään niiden volyymeista. Pääasiallinen tutkimusote oli laadullinen, mutta työssä yhdistetään edellä mainitusta syystä kaksi tutkimusotetta, sillä tässä tutkimuksessa ne tukivat toisiaan ja auttoivat tekemään luotettavia johtopäätöksiä.

Kananen (2010, 72–73) kirjoittaa, että triangulaatio, eli useamman tutkimusmenetelmän yhdistäminen on keino lisätä tutkimuksen luotettavuutta, sillä se mahdollistaa ilmiön tarkastelun useammasta näkökulmasta sekä auttaa kvalitatiivisten tulosten yleistämistä kvantitatiivisen tutkimusotteen avulla. Tutkimuksessa siis käytettiin laadullista tutkimusotetta, mutta luotettavuuden lisäämiseksi analysointivaiheessa käytettiin apuna määrällisen tutkimusotteen menetelmiä.

Tutkimuksessa pyrittiin mahdollisimman korkeaan vastausprosenttiin. Vaasan kaupungin päiväkotien johtajia pyydettiin etukäteen tiedottamaan lastentarhanopettajia tulossa olevasta sähköpostiin lähetettävästä kyselylomakkeesta. Lopullisten vastausten määrä oli 37. Kananen (2010, 95) toteaa, että sähköpostilla lähetettäessä kyselylomaketta, voi ongelmaksi muodostua sähköpostiosoitteiden saanti ja alhainen vastausmäärä, jos ennakoilmoitusta kyselystä ei ole.

6.5 Tutkimusaineiston kerääminen

Aineisto koottiin kaikkien vastaajien vastauksista. Linkki kyselylomakkeeseen lähetettiin tutkimukseen osallistuvien päiväkotien johtajien sähköpostiin, josta se edelleen lähetettiin tutkimukseen osallistuvan lastentarhanopettajan sähköpostiin. Sähköpostiin kuului myös saatekirje, jossa vastaajalle selvennetään kyselyn tarkoitusta ja annettiin ohjeet vastaamiseen. Kysely oli sähköisessä muodossa e-lomakepalvelussa. Vastausaikaa oli kaksi viikkoa. Päiväkotien johtajia pyydettiin muistuttamaan vastaamisesta puolesta välissä vastausaikaa esimerkiksi viikkopalaverissa.

6.6 Aineiston analysointi

Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi (2018, 121) toteavat, että sisällön analyysillä tarkoitetaan esimerkiksi tuotettua aineistoa, joka voidaan kvantifioida, eli jatkaa sanallista analyysia määrällisin tuloksin. Tampereen teknillisen yliopiston sivuston (2018) mukaan laadullisen aineiston analyysissa voi päättelyn logiikka olla abduktiivinen, eli teoriaohjaava. Sisältö analysoidaan osittain teoriaohjaavasti, sillä

vastausten analysoinnin apuna käytetään eri teoriallejä, kuten osallisuuden asteikkoa Hartin (1992) mukaan ja Shierin (2001) osallisuuden tasomallia.

Osittain sisältöä analysoitiin myös aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä, sillä vastausten pohjalta odotettiin löytyvän tietoa, josta voidaan tehdä uusia johtopäätöksiä lasten osallisuuteen liittyen. Tuomen mukaan aineistolähtöinen aineiston analyysi voidaan jakaa kolmivaiheiseksi prosessiksi, jolloin ensimmäisenä aineisto redusoidaan eli pelkistetään, seuraavaksi se klusteroidaan eli ryhmitellään ja viimeiseksi abstrahoidaan, eli luodaan teoreettiset käsitteet. Redusoinnissa analysoitava informaatio voi olla esimerkiksi aukikirjoitettu haastattelu, josta redusoidamalla poistetaan epäolennaiset kohdat pois. Aineiston pelkistämisen jälkeen aineisto klusteroidaan sopiviin ryhmiin esimerkiksi käsitteiden samankaltaisuuksia yhdistelemällä. Abstrahoinnissa edetään alkuperäisessä datassa käytetyistä ilmauksista teoreettisiin käsitteisiin ja lopulta johtopäätöksiin, jolloin teoriaa ja johtopäätöksiä verrataan jatkuvasti alkuperäisaineistoon uutta teoriaa muodostaen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–127.) Aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla analysoidaan esimerkiksi kysymyksiä koskien vastaajien asennetta lasten osallisuuden toteuttamiseen.

6.7 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimus ja opinnäytetyö tehtiin tutkimusetiikan mukaisesti ja sitä kunnioittaen. Kyselylomakkeen kysymykset asetettiin selkeästi ymmärrettäviksi sekä objektiivisiksi ja tutkimuksen tuloksia tarkasteltiin puolueettomasti.

Kyselyyn vastaavien yksiköiden yksityisyyttä suojellaan tarkasti sekä intimitteettisuojaa kunnioittaen, sillä vastaajat säilyivät täysin anonymineina tutkimuksen kaikissa vaiheissa ja tutkimuksen tekoon liittyvä materiaali poistetaan tutkimuksen päättyessä. Vastajaan tai yksikön nimeä ei kysyty lainkaan. Kuula (2006, 23) toteaa tutkimusetiikan kirjassaan, että lisäksi on tärkeää pohtia, miten tutkittavista ja heidän yhteisöistään kirjoitetaan tavalla, joka ei silottele todellista tietoa, mutta ei myöskään leimaa tutkittavaa ryhmää negatiivisesti. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan sivuston (2018) mukaan tutkimusta tehdessä tulee tutkittaville selkeästi kertoa tutkimuksen luonteesta ja aiheesta, sekä siitä, mitä

osallistuminen konkreettisesti tarkoittaa ja kauanko siihen menee aikaa ja että osallistuminen on vapaaehtoista. Nämä seikat ilmoitettiin tutkittaville saatekirjeessä.

Tutkimustuloksia analysoitaessa tavoitteena on rehellisyys, tarkkuus ja huolellisuus. Kuulan (2006, 63) mukaan tutkijan tulee olla tutkimusta tehdessään kriittinen, sillä asenteellinen mustamaalaaminen ja tutkimuksessa esiin tulevan tiedon kritisointi ovat oikein toteutettuna eri asioita. Tutkimuksessa ei tarkastella arkaluontoisia asioita, kuten tutkittavien uskontoon ja poliittiseen näkemykseen liittyviä aiheita. Tutkimustuloksia analysoitaessa ei muuteta, tai jätetä mitään oleellista tietoa pois ja pidetään salassa ne tutkimuksen aikana kuullut seikat, jotka eivät vaikuta tutkimukseen.

Suomessa lapsilla on subjektiivinen päivähoido-oikeus, joka kuntien näkökulmasta tarkoittaa sitä, että kaikille kunnassa asuville alle kouluikäisille lapsille tulee järjestää varhaiskasvatuspaikka. Varhaiskasvatuslain mukaisen varhaiskasvatussuunnitelman mukaan lapsille tulee tarjota lasta osallistavaa varhaiskasvatusta (L 2018/540). Tämän toteutuminen on siis jo itsessään eettisesti tärkeä tutkimusaihe.

Koivula ym. toteavat teoksessaan, että lapsen oikeuksien sopimuksessa on erityisesti nostettu esiin kolme teemaa, jotka ovat suojeleminen, osallistuminen ja vaikuttaminen, sekä oikeus yhteiskunnallisiin voimaavaroihin, joilla taataan hyvinvoinnin ja kehityksen edellytykset. Tarjoamalla lapsille osallistumisen mahdollisuuden, voidaan samalla löytää tärkeitä seikkoja liittyen lapsen suojelemaan, sillä aidolla kuuntelulla voidaan selvittää lapsen huolia ja murheitä, jolloin osallistuminen ja suojeleminen tukevat toisiaan (Koivula, 2017, 38.)

7 TUTKIMUSTULOKSET

Lasten ikä on taustamuuttuja, jonka vastausvaihtoehdot jaettiin kolmeen ryhmään. Ryhmät ovat alle 3-vuotiaat, yli 3-vuotiaat, ja sekä yli, että alle 3-vuotiaat. Ristiintaulukoimalla voitiin tulkita esimerkiksi sitä, kuinka moni heistä, jonka lapsiryhmässä on alle kolmevuotiaita, oli maininnut osallisuutta haastavaksi tekijäksi lasten iän ryhmässä. Aineiston jakaminen alle ja yli kolmevuotiaiden lasten lastentarhanopettajien vastauksiin voidaan perustella sillä, että toisaalta tieto lapsiryhmässä olevien lasten iästä on tärkeä, jotta siitä voidaan tehdä päätelmiä, mutta turhan tarkalla tiedolla ei saavuteta luotettavampaa tulosta. Jako kolmeen luokkaan riitti tutkimuksen tarpeisiin. Jako alle ja yli kolmevuotiaisiin oli luonnollinen valinta, sillä monissa lapsuutta ja varhaiskasvatusta koskevissa teksteissä pienellä lapsella tarkoitetaan juuri alle kolmevuotiaista.

Keltikangas-Järvinen (2012, 7–8) kirjoittaa pienen lapsen, alle kolmevuotiaan, sosiaalisesta kehityksestä ja siihen vaikuttavista asioista kirjassaan Pienen lapsen sosiaalisuus. Hänen mukaansa lapsen kolme ensimmäistä vuotta ovat kehityspsykologisesti tärkeää aikaa, jolloin syntyy perusta ihmisen minäkäsitykselle sekä käsitykselle ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta. Sen vuoksi pienen lapsen päivähoitoratkaisut vaativat enemmän harkintaa.

Kolmannen vaihtoehdon, ‘sekä että’, valintamahdollisuus on tärkeä siksi, että sen avulla voitiin analysoida sitä, vaikuttaako lapsiryhmän ikäjakauman moninaisuus osallisuuden toteuttamiseen. Vastaajista 24 % työskenteli alle kolmevuotiaiden ryhmässä, yli kolmevuotiaiden ryhmässä työskenteli 46 % vastaajista. Sekä alle, että yli kolmevuotiaiden ryhmässä työskenteli 30 % vastaajista. Vastaajista lastentarhanopettajina olivat toimineet alle viisi vuotta 27 %, 5-10 vuotta 27 % ja yli 10 vuotta 46 %.

Vastaajista 89 % pyrki aktiivisesti kehittämään osallistavaa toimintakulttuuria ryhmässään. 11 % ei ollut varma, pyrkiikö. Kukaan vastaajista ei vastannut, ettei pyrkisi aktiivisesti kehittämään osallistavaa toimintakulttuuria. Puolet epävarmoista olivat toimineet lastentarhanopettajina alle viiden vuoden

työkokemuksella. Neljäsosa toimi 5-10 vuoden työkokemuksella ja niin ikään neljäsosa yli 10 vuoden työkokemuksella.

Niiden, jotka olivat osallistavan toimintakulttuurin aktiivisesta kehittämisestä epävarmoja, lapsiryhmät koostuivat joko yli tai sekä yli että alle kolmevuotiaista lapsista. Näin ollen alle kolmivuotiaiden ryhmissä työskentelevät vastasivat kaikki pyrkivänsä kehittämään osallistavaa toimintakulttuuria aktiivisesti.

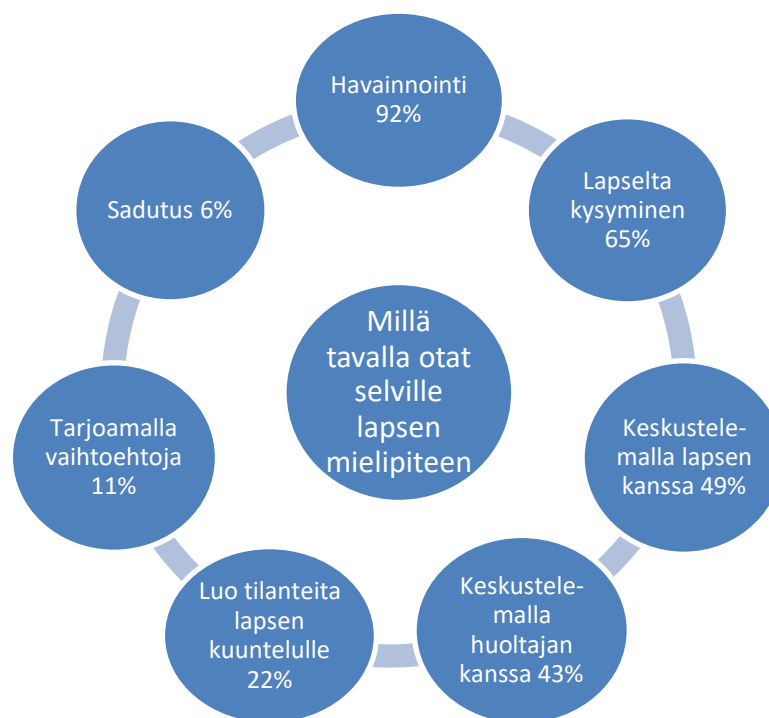
7.1 Avoimet kysymykset

Avoimia kysymyksiä oli yhteensä kolme. Kysymyksillä pyrittiin selvittämään tapoja ottaa selville lapsen mielipidettä, eli millä tavoin lasten mieltymykset näkyvät pedagogisesti suunnitellussa toiminnassa ja miten osallisuutta edistäviä toimintatapoja on kehitetty. Avoimet kysymykset luokiteltiin yhteneväisten teemojen mukaan.

7.1.1 Lapsen mielipiteen selvittäminen

Ensimmäisessä avoimessa kysymyksessä kysyttiin ‘millä tavalla otat selville lapsen mielipiteen?’ Vastauksia kertyi yhteensä 37. Vastaukset jaettiin seitsemään luokkaan niissä ilmenevien teemojen perusteella. (Kuvio 2.) Luokat muodostuivat seuraavanlaisiksi:

1. Havainnointi (34),
2. lapselta kysyminen (24),
3. keskustelemalla lapsen kanssa (18),
4. keskustelemalla huoltajan kanssa (16),
5. luo tilanteita lapsen kuuntelulle (8),
6. tarjoamalla vaihtoehtoja (4) ja
7. sadutus (2).

Kuvio 2. Lapsen mielipiteen selvittämisen keinot prosentteina.

Havainnointi. Suurimmaksi luokaksi muodostui havainnointi. 92 % vastaajista ilmoitti käyttävänsä lapsen mielipiteen selvittämisessä havainnointia. Havainnoinnilla tarkoitettiin esimerkiksi lasten mielenkiinnon kohteiden tarkkailua. Monien vastaajien vastauksissa kerrottiin, että varsinkin pienten lasten kanssa havainnoinnin merkitys osallisuuden näkökulmasta korostui.

”Havainnoimalla lasta hänen toimissaan, saan tietoa hänen tarpeistaan.”

”Koska lapsiryhmässäni lapset ovat vielä pieniä, korostuu havainnointi erityisen paljon. Havainnoin lapsia päivittäin ja teen muistiinpanoja tarvittaessa.”

Lapselta kysyminen. Lapselta kysyminen mainittiin 65 % vastauksista. Lapselta kysymisellä tarkoitettiin suoraa kysymistä lapselta hänen kiinnostuksenkohteistaan, haluistaan ja tarpeistaan.

”Isommilta voi myös kysyä mitä mieltä ovat.”

Keskustelemalla lapsen kanssa. Lapsen kanssa keskustelu mainittiin 49 % vastauksista. Keskustelu lapsen kanssa eroaa lapselta kysymisestä sillä, että

keskustelu sisältää molemminpuolista vuorovaikutusta, toisin kuin lapselta kysyminen.

“Useimmiten keskustelemalla lapsen kanssa iän ja kehityksen mukaisesti.”

“Varsinkin ruokailutilanteissa jutellaan paljon.”

Keskustelemalla huoltajan kanssa. Keskustelemalla huoltajan kanssa mainittiin 43 % vastauksista. Huoltajien kanssa keskustellessa koettiin, että saadaan tietoa siitä, mikä lasta kiinnostaa kotona ja tätä tietoa voidaan hyödyntää lapsen osallisuuden tukemisessa päiväkodissa.

“Keskustelemalla vanhempien kanssa siitä mikä heidän lasta kiinnostaa kotona.”

“Vanhempien näkemys ja tieto omasta lapsesta on tärkeä, he ovat oman lapsensa asiantuntijoita.”

Luo tilanteita lapsen kuuntelulle. Vastaajista 22 % mainitsi luovansa tilanteita lapsen kuuntelulle. Näitä tilanteita luotiin esimerkiksi käyttämällä pienryhmätoimintaa ja antamalla lapsille mahdollisuus tulla kuulluksi yksin ja ryhmässä.

“Ryhmässä on kolme pienryhmää, jossa jokainen lapsi pääsee helpommin ääneen ja kertomaan oman mielipiteensä ja toiveensa.”

“Kuuntelemalla lasta sekä yksin, että ryhmässä. Yksinollessa mielipiteet voivat olla hyvin erilaisia, kun ei ole sosiaalisia syitä olla sanomatta jotain muuta, kuin mitä itse oikeasti ajattelee.”

Tarjoamalla vaihtoehtoja. 11 % vastaajista mainitsi antavansa lapselle vaihtoehtoja. Vaihtoehtojen tarjoamisella tarkoitettiin esimerkiksi mahdollisuutta valita tai äänestää ja näin olla osallinen omassa arjessaan.

“... tarjota monipuolista toimintaa, jotta näkee mikä on lapselle mieluista.”

“Antamalla äänestää vaihtoehtoista.”

Sadutus. Sadutuksen mainitsi 6 % vastaajista.

“Havainnoimalla, haastattelemalla, saduttamalla, kyselemällä, kuuntelemalla”

Kysymyksen ‘millä tavalla otat selville lapsen mielipiteen’ vastaukset olivat selkeitä ja helposti luokiteltavissa. Vastaukset olivat yhteneviä ja niissä oli paljon samankaltaisuuksia.

7.1.2 Lasten toiveiden näkyminen pedagogisesti suunnittelussa toiminnassa

Toisessa avoimessa kysymyksessä kysyttiin ‘millä tavoin lasten toivomukset näkyvät pedagogisesti suunnittelussa toiminnassa?’. Vastauksia kertyi yhteensä 37. Vastaukset jaettiin viiteen luokkaan niissä ilmenevien teemojen perusteella. (Kuvio 3.) Luokat muodostuivat seuraavanlaisiksi:

1. Teemat (19),
2. yksittäiset arjen valinnat (19),
3. projektit (17),
4. ympäristön suunnittelu (4) ja
5. pienryhmät (3).

Kuvio 3. Tavat, joilla lasten toivomukset näkyvät pedagogisesti suunnitellussa toiminnassa ilmoitettuna prosentteina.

Teemat. Toinen suurimmista luokista oli teemat, jonka vastasi 51 % vastaajista. Teema tarkoitti esimerkiksi tietyn lapsia kiinnostavan aiheen, kuten värien, kulkuvälineiden, tai eläinten valitsemista yhteiseksi kantavaksi aiheeksi tekemiselle. Teemat ohjasivat toimintaa vastausten perusteella yksittäisistä projekteista jopa koko toimintakauden mittaisiin ajanjaksoihin.

”Toteutamme teematyöskentelyä, jossa teema on valittu lasten kiinnostuksen kohteista.”

“Esim. eläinten noustessa kiinnostuksen kohteeksi jumppasimme eläinteemaisesti.”

Yksittäiset arjen valinnat. Toinen suurimmista luokista oli yksittäiset arjen valinnat, jonka vastasi myös 51 % vastaajista. Yksittäisillä arjen valinnoilla tarkoitettiin hetkessä tapahtuvia, lasta osallistavia toimia. Nämä spontaanit valinnat olivat esimerkiksi leikkihetken, tai jumppatuokion muuttaminen enemmän lapsen osallisuutta tukevaksi.

”Yksittäiset asiat esimerkiksi lapsen toive haluaako leikkiä autoilla vai legoilla ym arkiset asiat.”

“Pienten lasten kanssa täytyy osata elää hetkessä, ja jäädä ihmettelemään asioita, jotka heitä kummastuttavat.”

Projektit. Vastaaajista 46 % vastasi toteuttavansa projekteja lasten kanssa. Projekteina käsitettiin lasten mielenkiinnonkohteista kumpuavia lyhyempiä ja pidempiä toimintoja, joilla on selkeä alku, tekeminen ja loppu. Usein nämä projektit olivat yhteydessä aiemmin mainittuihin teemoihin, kuten kulkuneuvoihin.

”Tehdään projekteja, esim. Kulkuneuvojen ympärille, jossa lapset pääsevät tekemään eri asioita.”

Ympäristön suunnittelu. Vastaaajista 11 % vastasi suunnittelevansa ympäristön lasten toiveiden mukaan. Ympäristön suunnittelulla tarkoitettiin esimerkiksi leikki tilan muokkaamista enemmän lasten osallisuutta tukevaksi. Osa vastaaajista mainitsi ottavansa myös lapset mukaan tähän suunnitteluun.

”... olemme muokanneet ryhmätilaa liikuntaan sopivaksi (tilaa juosta, kiipeilyrenkaat, penkiltä hyppimistä jne.).”

“Oppimisympäristön suunnittelussa mm. Helppo saatavuus, leikkipaikan suunnittelussa yhdessä lapsen kanssa.”

Pienryhmät. Vastaaajista 8 % vastasi käyttävänsä pienryhmiä mahdollistamassa lasten toivomusten näkymisen pedagogisesti suunnitellussa toiminnassa.

”Pienryhmätoimintaa meillä on päivittäin joka on välillä jaettu sen mukaan mistä kukakin on kiinnostunut.”

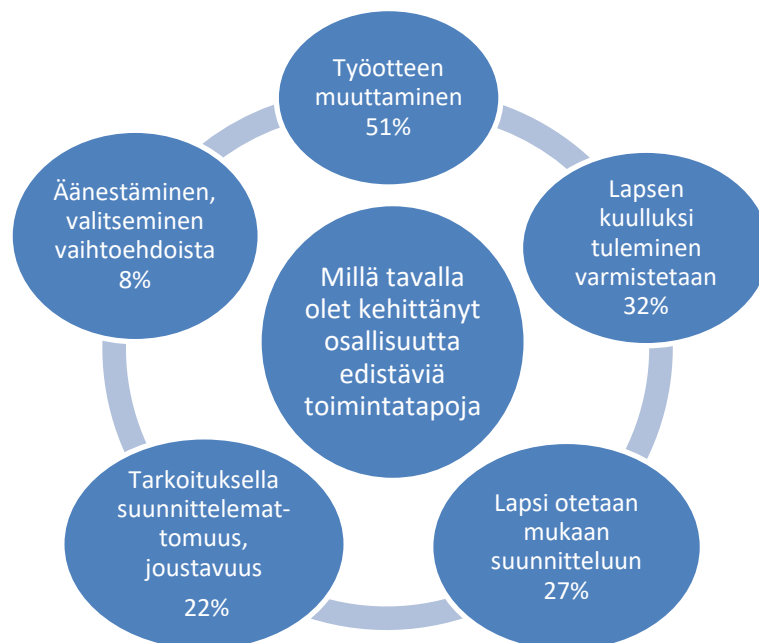
“Toiminnassa käytetään paljon pienryhmätoimintaa, joka mahdollistaa lasten toiveiden kuulemisen ja toteuttamisen.”

Kysymyksen ‘millä tavoin lasten toivomukset näkyvät pedagogisesti suunnitellussa toiminnassa’ vastausten luokittelu oli osittain haastavaa vastauksissa ilmenevien eroavaisuuksien vuoksi.

7.1.3 Osallisuutta kehittävät toimintatavat

Kolmannessa avoimessa kysymyksessä kysyttiin ’millä tavalla olet kehittänyt osallisuutta edistäviä toimintatapoja?’. Vastauksia kertyi yhteensä 37. Vastaukset jaettiin viiteen luokkaan niissä ilmenevien teemojen perusteella. (Kuvio 4.) Luokat muodostuivat seuraavanlaisiksi:

1. Työotteen muuttaminen (19),
2. lapsen kuulluksi tuleminen varmistetaan (12),
3. lapsi otetaan mukaan suunnitteluun (10),
4. tarkoituksella suunnittelemattomuus, joustavuus (8) ja
5. äänestämisen, valitseminen vaihtoehdoista (3).

Kuvio 4. Toimintatavat, joilla osallisuutta on pyritty edistämään ilmoitettuna prosentteina.

Työotteen muuttaminen. Suurin luokka oli työotteen muuttaminen. Vastaajista 51 % vastasi muuttaneensa työtötään lasta osallistavammaksi muuttamalla omia työskentelytapoja. Tähän luokkaan kuului esimerkiksi koulutuksissa käyminen, keskustelu muun henkilökunnan kanssa aiheesta ja oman tekemisen pohtiminen.

”Kouluttautumalla, päiväkodin kehittämisilloissa keskustelemalla koko henkilöstön kanssa sekä oman tiimin sisällä on käyty paljon keskusteluita ja etsitty uusia tapoja saada lapset osalliseksi.”

“Olen kirjannut selkeämmin lasten mielenkiinnonkohteita ja palannut näihin muistiinpanoihin useammin.”

“Olen panostanut havainnointiin ja sen kehittämiseen.”

Lapsen kuulluksi tuleminen. Seuraavaksi suurin luokka oli lapsen kuulluksi tuleminen, jonka vastasi 32 % vastaajista. Lapsen kuulluksi tulemisen luokka tarkoitti esimerkiksi selkeiden tilanteiden järjestämistä, kuten lasten omien palaverien kehittämistä, jotta lapsilla on todellinen mahdollisuus tulla kuulluiksi.

”... perjantaipalaverit lapsille, jossa he saavat kertoa asioistaan...”

“Luodaan ryhmään kulttuuri, jossa lapset huomaavat, että heidän mielipiteelläänsä on merkitys.”

Lapsi otetaan mukaan suunnitteluun. Vastaajista 27 % mainitsi ottavansa lapsen mukaan toiminnan suunnitteluun. Tämä suunnittelu tarkoitti esimerkiksi ryhmän sääntöjen ja tekemisten luomista yhdessä lasten kanssa.

”Lasten kanssa tehdään yhdessä suunnitelmia ja ryhmän sääntöjä.”

“Yhdessä on järjestetty jumppaa ja valmisteltu juhlia ja eri teemoja. Isommat lapset olleet suunnittelussa mukana.”

Tarkoituksella suunnittelemattomuus, joustavuus. Vastaajista 22 % vastasi toimivansa niin, että toiminnassa on tilaa osallistavalle joustavuudelle.

”Ja aina kun lapsella on toimintaehdotus, olen yrittänyt ottaa sen huomioon.”

“Lapsista huomaa hyvin nopeasti jos joku asia ei kiinnosta tai se ei toimi niin kuin olet sen suunnitellut. Tällöin tointaa täytyy muuttaa.”

Äänestäminen, valitseminen vaihtoehdoista. Vastaaajista 8 % vastasi antavansa lapsille mahdollisuuden äänestää tai valita vaihtoehdoista mieleinen.

”Toisinaan meillä on ehdotuksena kaksi toimintaa, joista lapset saavat yhdessä mieltä mikä olisi mieluisin.”

“... tarjoamalla lapselle muutaman vaihtoehdon, joista hän voi päättää.”

7.2 Monivalintakysymykset

Monivalintakysymykset käsiteltiin SPSS-tilasto-ohjelmalla.

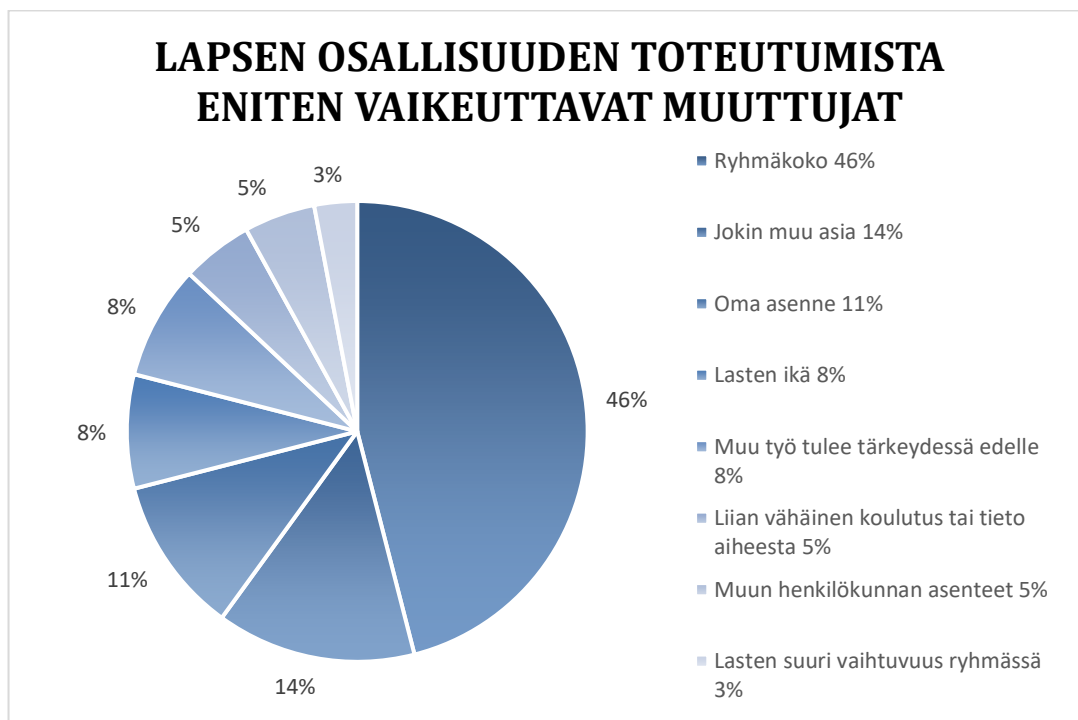
7.2.1 Osallisuutta vaikeuttavat tekijät

Ryhmäkoko oli suurin vastattu luokka, joka vaikeuttaa osallisuuden toteutumista. Loput vastaukset jakautuivat suhteellisen tasaisesti, vaihtoehtoa ‘lapsen temperamentti’ ei valinnut kukaan.

Huomattavan paljon vastauksia on saanut vastausvaihtoehto ‘jokin muu, mikä’ (14 % vastauksista). Nämä jotkin muut asiat olivat esimerkiksi:

”lapsiryhmän suuri vaihtuvuus päivä-kellonaikatasolla, moni lapsi on todella vähän läsnä/ välillä ryhmä tupaten täynnä”

”...liikaa erityistä tukea tarvitsevia lapsia joille eivast pysty antamaan kaikkea apua mitä he tarvitsevat. Vastaavasti enemmän tukea tarvitsevat lapset vievät aikaa muilta...”

Kuvio 5. Lapsen osallisuuden toteutumista eniten vaikeuttavat tekijät.

7.2.2 Osallisuutta vahvistavat tekijät

Osallisuuden vahvistamiseksi kaivattiin eniten neuvoja, ohjeita ja ideoita (35 % vastauksista.) Toiseksi eniten kaivattiin tukea ja ohjausta suunnitteluajan käyttöön (22 % vastauksista.) Myös tässä kysymyksessä moni vastasi 'jotain muuta' (16 %). Näissä vastauksissa korostui lähes aina ajanpuute ja kiire. Kommenttikenttään kirjoitettiin esimerkiksi seuraavasti:

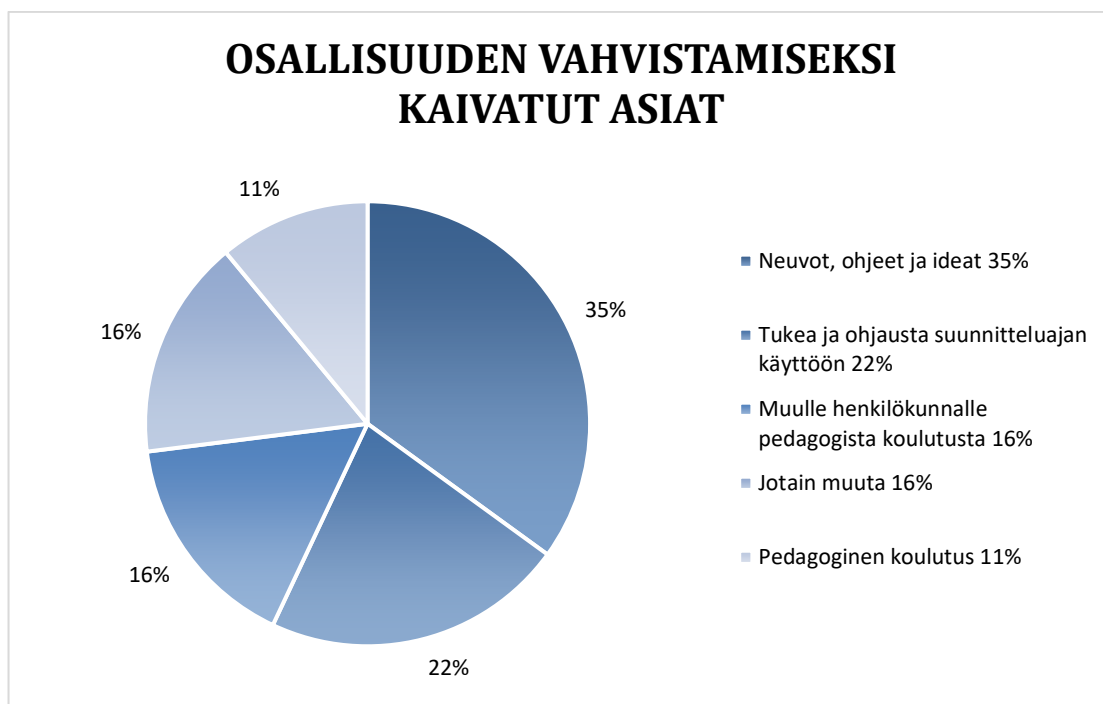
”suunnittelu-aika tulee usein tehtyä omalla ajalla, koska ryhmästä pois oleminen on vaikeaa.”

”enemmän aikaa ja ”tehtäviä” tiimien keskusteluille ja asian työstämiseen.”

”Suunnittelu-aika on tehtävä töissä mikä ei aina ole mahdollista jos esimerkiksi joku henkilökunnasta on sairaana. Tiimin täytyy toimia todella hyvin jotta kaksi opettajaa pystyy pitämään suunnitteluajat.”

”Kiireettömyys, vähemmän tietokonehommia/paperihommia ja enemmän aikaa olla ryhmässä. Toki suunnittelu-aika pitää olla mutta muu aika pitäisi

ehtiä olla ryhmässä mutta kun on paljon muuta hommaa, aika ei riitä. Iso ryhmä haaste.”

Kuvio 6. Osallisuuden vahvistamiseksi kaivatut asiat.

7.2.3 Monivalintaryhmä 1

Ensimmäisessä monivalinta ryhmässä oli seitsemän kysymystä. Kysymykset pohjautuivat lähes suoraan Harry Shierin Osallisuuden tasot ja vaiheet (2001) malliin. Kysymyksissä oli viisi vastausvaihtoehtoa:

1. Täysin eri mieltä
2. Jokseenkin eri mieltä
3. Ei samaa, eikä eri mieltä
4. Jokseenkin samaa mieltä
5. Täysin samaa mieltä

Koen, että yksittäisen lapsen kiinnostuksen kohteiden ja yksilöllisten taitojen huomioon ottaminen on haasteellista. Lähes 60 % vastaajista (taulukko 1) oli jokseenkin eri mieltä siitä, että lapsen kiinnostuksen kohteiden ja yksilöllisten taitojen huomioonottaminen olisi haasteellista.

Koen tärkeäksi jokaisen lapsen mahdollisuuden vaikuttaa ryhmän toimintaan. Lähes 68 % vastaajista oli täysin samaa mieltä siitä, että jokaisen lapsen mahdollisuus vaikuttaa ryhmän toimintaan koetaan tärkeäksi. Toiseksi suurimmaksi luokaksi muodostui jokseenkin samaa mieltä, vaihtoehdon valitsi 24% vastaajista.

Olen valmis kuulemaan lapsia. Noin 92 % vastaajista oli täysin samaa mieltä väitteeseen ‘olen valmis kuulemaan lapsia’. Kaksi vastaajista, eli noin 5 %, oli jokseenkin samaa mieltä. Vaihtoehtoja ‘ei samaa, eikä eri mieltä’, sekä ‘jokseenkin eri mieltä’ ei valittu kertaakaan. Kuitenkin yksi vastaajista valitsi olevansa täysin eri mieltä. Mikäli kyseessä olisi virheellisesti valittu vastaus, ja vastaus jätettäisiin analysoinnissa huomioimatta, nousisi ‘täysin samaa mieltä’ olevien osuus 94 prosenttiin.

Olen valmis tukemaan lapsia ilmaisemaan mielipiteensä. Lähes 87 % vastaajista on täysin samaa mieltä väittämään ‘olen valmis tukemaan lapsia ilmaisemaan mielipiteensä’. Toiseksi suurimmaksi luokaksi muodostui ‘jokseenkin samaa mieltä’, jonka noin 11 % vastaajista oli valinnut. Edelleen yksi vastaajista on ‘täysin eri mieltä’.

Olen valmis ottamaan lasten mielipiteet huomioon. Valmiudessa ottaa lasten mielipiteet huomioon ‘täysin sama mieltä’ olevien määrä putoaa kahteen aikaisempaan kysymykseen nähden ollen nyt noin 78 %. Toiseksi suurimaan luokan koko kasvaa, ja noin 19 % vastaajista on ‘jokseenkin samaa mieltä’. Edelleen yksi vastaajista on ‘täysin eri mieltä’.

Olen valmis ottamaan lapset mukaan päätöksentekoon. Valmiudessa ottaa lapset mukaan päätöksentekoon suurin ryhmä muodostuu ‘täysin samaa mieltä’ olevista vastaajista, joita oli vastaajista noin 52 % prosenttia. Toiseksi eniten vastaajat olivat ‘jokseenkin samaa mieltä’, heitä oli noin 41 % vastaajista.

Olen valmis jakamaan valtaa ja vastuuta lasten kanssa. Valmius jakaa valtaa ja vastuuta jakaa vastaajat jälleen viiteen ryhmään. ‘Jokseenkin samaa mieltä’ oli noin 46 % vastaajista. ‘Täysin samaa mieltä’ oli enää noin 11% vastaajista, joten luokkana se oli toiseksi pienin. Toiseksi suurimmaksi luokaksi muodostui ‘ei samaa,

eikä eri mieltä’. Sen vastasi noin 22 % vastaajista, ja kolmanneksi suurimaksi luokaksi muodostui ‘jokseenkin eri mieltä’ olevat, joita oli noin 19 % vastaajista.

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa, eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	YHTEENSÄ
Koen, että yksittäisen lapsen kiinnostuksen kohteiden ja yksilöllisten taitojen huomioon ottaminen on haasteellista	10,8%	59,5%	8,1%	16,2%	5,4%	100%
Koen tärkeäksi jokaisen lapsen mahdollisuuden vaikuttaa ryhmän toimintaan	2,7%	0%	5,4%	24,3%	67,6%	100%
Olen valmis kuulemaan lapsia	2,7%	0%	0%	5,4%	91,9%	100%
Olen valmis tukemaan lapsia ilmaisemaan mielipiteensä	2,7%	0%	0%	10,8%	86,5%	100%
Olen valmis ottamaan lasten mielipiteet huomioon	2,7%	0%	0%	18,9%	78,4%	100%
Olen valmis ottamaan lapset mukaan päätöksentekoon	0%	5,4%	2,7%	40,5%	51,4%	100%
Olen valmis jakamaan valtaa ja vastuuta lasten kanssa	2,7%	18,9%	21,6%	45,9%	10,8%	100%

Taulukko 1. Monivalintaryhmä 1 ilmoitettuna prosentteina.

7.2.4 Monivalintaryhmä 2

Toisessa monivalintaryhmässä kysymyksiä oli myös seitsemän. Kysymykset pohjautuivat varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Kysymyksissä oli neljä vastausvaihtoehtoa:

1. Ei koskaan
2. Harvoin
3. Useimmiten
4. Aina

Lapset saavat itse ottaa ruokansa ruokailussa. Vastaajista lähes 49 % vastasi, että lapset saavat ottaa itse ruokansa ruokailussa harvoin. Noin 35 % vastaajista vastasi ‘ei koskaan’.

Lapset saavat pukeutua, tai harjoitella pukemista rauhassa itse. Lähes 68 % vastaajista vastasi, että lapset saavat pukeutua tai harjoitella pukemista rauhassa itse ‘aina’. Noin 26 % prosenttia vastaajista vastasi tilanteen olevan niin ‘useimmiten’

Lasten leikit saavat jatkua päivästä toiseen ilman, että leluja siivotaan pois. Noin 54 % vastaajista vastasi, että lasten leikit saavat jatkua päivästä toiseen ilman, että leluja siivotaan pois ‘harvoin’. 27 % vastaajista ilmoitti tilanteen olevan niin ‘useimmiten’, ja noin 11 % vastaajista ‘ei koskaan’.

Lapset suunnittelevat itse leikkejään. Vastaajista noin 60 % vastasi lasten suunnittelevan itse leikkejään ‘useimmiten’. Toiseksi eniten vastaajia oli vaihtoehdossa ‘aina’, vastaajista lähes 38 % oli sitä mieltä.

Lapset osallistuvat toiminnan suunnitteluun. Noin 68 % vastaajista vastasi lasten osallistuvan toiminnan suunnitteluun ‘useimmiten’. ‘Harvoin’ vastasi noin 34 % vastaajista ja ‘aina’ 8 % vastaajista.

Lapset osallistuvat toiminnan toteuttamiseen. Lähes puolet, noin 49%, vastaajista vastasi lasten osallistuvan toiminnan toteuttamiseen ‘useimmiten’. Noin 44% vastaajista vastasi asian olevan niin ‘aina’.

Lapset osallistuvat toiminnan arvioimiseen. Noin 44% vastaajista vastasi lasten osallistuvan toiminnan arviointiin harvoin. Noin 41% vastaajista vastasi tilanteen olevan niin ‘useimmiten’, ja noin 11% vastaajista vastasi tilanteen olevan niin ‘aina’.

	Ei koskaan	Harvoin	Useimmiten	Aina	YHTEENSÄ
Lapset saavat itse ottaa ruokansa ruokailussa	35,1%	48,6%	10,8%	5,4%	100%
Lapset saavat pukeutua, tai harjoitella pukemista rauhassa itse	0%	2,7%	29,7%	67,6%	100%
Lasten leikit saavat jatkaa päivästä toiseen ilman, että leluja siivotaan pois	10,8%	54,1%	27%	8,1%	100%
Lapset suunnittelevat itse leikkejään	0%	2,7%	59,5%	37,8%	100%
Lapset osallistuvat toiminnan suunnitteluun	0%	24,3%	67,6%	8,1%	100%
Lapset osallistuvat toiminnan toteuttamiseen	0%	8,1%	48,6%	43,2%	100%
Lapset osallistuvat toiminnan arviointiin	5,4%	43,2%	40,5%	10,8%	100%

Taulukko 2. Monivalintaryhmä 2 ilmoitettuna prosentteina.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Alkuperäinen päätutkimusongelma tutkimuksessa oli: miten Vaasan kaupungin varhaiskasvattajien käsityksen mukaan päiväkodissa toteutuu lasten osallisuus?

Alatutkimusongelmat muodostuivat näin:

1. Mitkä tekijät haastavat lasten osallisuuden toteutumista päiväkodeissa?
2. Minkälaista tukea varhaiskasvattajat toivovat, jotta osallisuus toteutuu?

8.1 Osallisuuden toteutuminen

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, kuinka varhaiskasvattajat itse kokevat lasten osallisuuden toteutumisen. Tutkittavien oman mielipiteen huomioiminen tukee esimerkiksi koulutusten suunnittelua, jolloin niissä osataan paremmin kohdentaa tietoa kehittämään jo olemassa olevaa osaamista. Seuraavissa kappaleissa päätutkimusongelma on jaettu suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin.

Avoimessa kysymyksessä kysyttiin, millä tavalla otat selville lapsen mielipiteen. Tämän kysymyksen vastauksissa lähes jokainen (92 %) vastasi havainnoivansa lapsia ja näin saavansa selville esimerkiksi lasten mielenkiinnon kohteita. Moni (65 %) vastasi myös kysyvänsä lapselta suoraan hänen kiinnostuksen kohteistaan, haluistaan ja tarpeistaan.

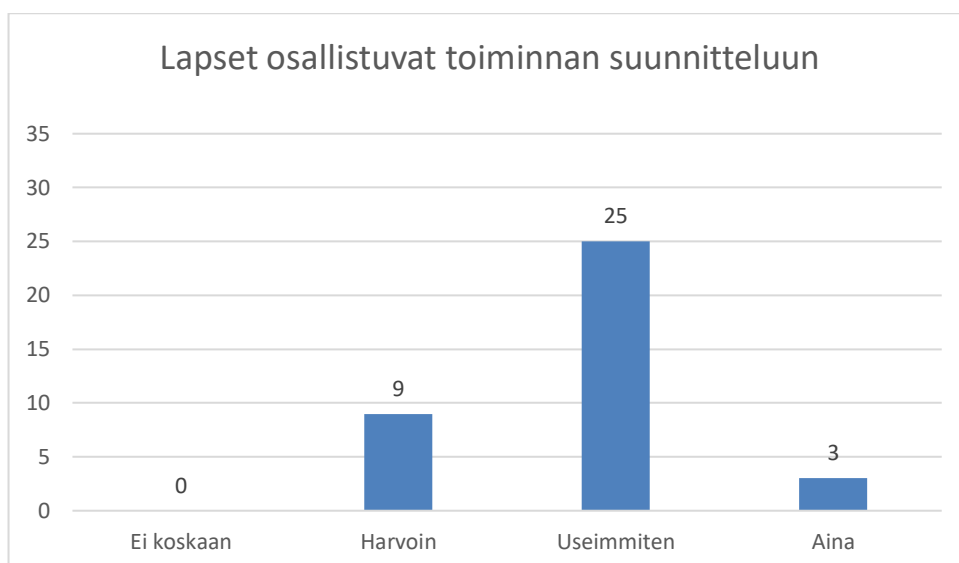
8.1.1 Osallisuuden toteutuminen suunnittelussa

Toisessa avoimessa kysymyksessä kysyttiin, millä tavoin lasten toivomukset näkyvät pedagogisesti suunnittelussa toiminnassa. Tähän kysymykseen tulleissa vastauksissa teemoja ja yksittäisiä arjen valintoja hyödynsi molempia 51 % vastaajista. Teemoilla tarkoitettiin lapsia kiinnostavien aiheiden valintaa ja niiden hyödyntämistä arjessa yksittäisistä projekteista isompiin, jopa koko toimintakauden kestäviin projekteihin. Yksittäisillä arjen valinnoilla tarkoitettiin spontaaneja, lasta osallistavia hetkiä, joilla esimerkiksi leikkihetki tai jumppatuokio muutettiin lapsen osallisuutta tukevammaksi.

Kaikkien vastaajien lapsiryhmissä lapset otettiin mukaan suunnitteluun edes joskus, kukaan vastaajista ei vastannut vaihtoehtoa 'ei koskaan'. Mitä vanhempia lapset ryhmissä olivat, sitä enemmän he saivat osallistua suunnitteluun. Yli kolmivuotiaista suunnitteluun sai osallistua 'aina' 17,7 % ja 64,7 % sai osallistua 'useimmiten'. Sekaryhmissä, joissa lapset ovat sekä alle että yli kolmivuotiaita, jopa 36,4 % saa osallistua toiminnan suunnitteluun vain harvoin.

Heistä, jotka ovat vastanneet, etteivät ole varmoja pyrkivätkö he aktiivisesti kehittämään lasta osallistavaa toimintakulttuuria puolet vastasi lasten osallistuvan toiminnan suunnitteluun 'harvoin' ja puolet 'useimmiten'. Jos lapset osallistuvat toiminnan suunnitteluun vain harvoin, ovat vastaajat vastanneet lapsen osallisuutta vahvistavaksi tekijäksi pedagogisen koulutuksen, neuvot, ohjeet ja ideat, muulle henkilökunnalle pedagogista koulutusta, sekä tukea ja ohjausta suunnitteluaikojen käyttöön.

Taulukko 3. Lapset osallistuvat toiminnan suunnitteluun.

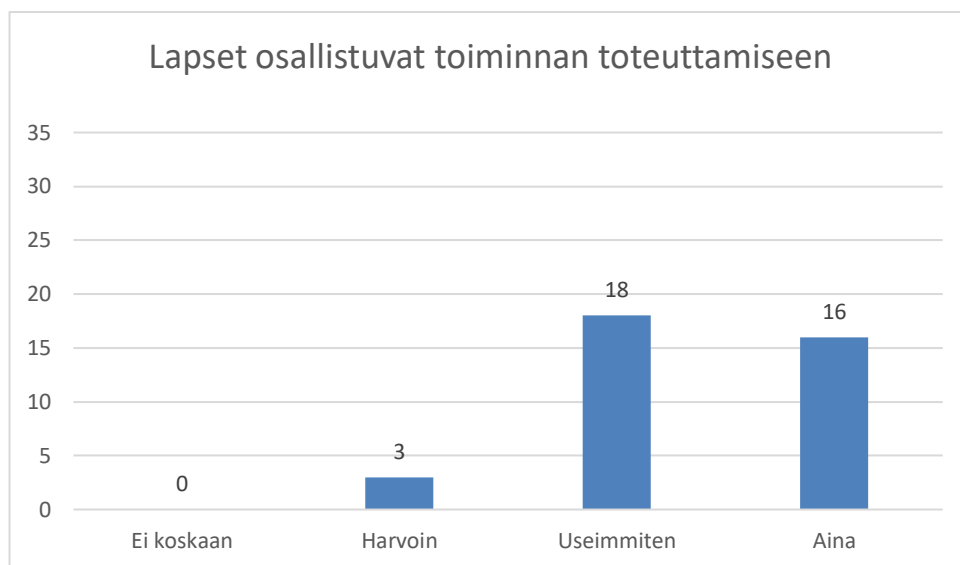
8.1.2 Osallisuuden toteutuminen toiminnassa

Alle kolmivuotiaiden ryhmien sekä yli kolmivuotiaiden ryhmien osalta lasten vastataan osallistuvan toimintaan joko useimmiten tai aina. Sen sijaan sekä alle että

yli 3 –vuotiaiden ryhmässä tilanne muuttuu: heistä jopa 27,3 % osallistuu toiminnan toteuttamiseen vain harvoin, loput 72,7 % heistä osallistuu useimmiten.

Jos lapset osallistuivat toiminnan toteuttamiseen vain harvoin, oli lasten osallisuutta eniten haastavaksi tekijäksi valittu ryhmäkoko, liian vähäinen koulutus, tai tieto aiheesta, tai lasten suuri vaihtuvuus ryhmässä. Harvoin toimintaan osallistuvia lapsia oli vain ryhmissä, joissa oli sekä alle että yli kolmivuotiaita lapsia.

He, jotka ovat vastanneet, etteivät ole varmoja, pyrkivätkö he aktiivisesti kehittämään lasta osallistavaa toimintakulttuuria, ovat kaikki vastanneet lasten osallistuvan toiminnan toteuttamiseen useimmiten. Jos lapset eivät osallistu toiminnan toteuttamiseen, ovat vastaajat vastanneet lapsen osallisuuden vahvistamiseksi kaipaavaksi tekijäksi pedagogisen koulutuksen, neuvot, ohjeet ja ideat, sekä tukea ja ohjausta suunnitteluajan käyttöön.

Taulukko 4. Lapset osallistuvat toiminnan toteuttamiseen.

8.1.3 Osallisuuden toteutuminen arvioinnissa

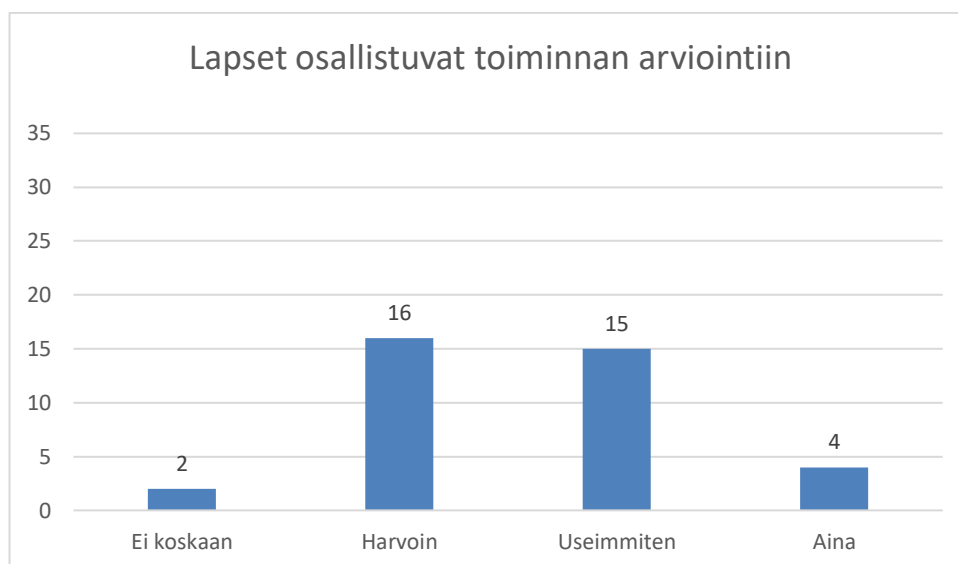
Lapset osallistuvat toiminnan arviointiin alle kolmivuotiaiden ryhmissä harvoin, useimmiten tai ei koskaan. Yli kolmivuotiaiden ryhmissä arviointiin osallistutaan suurimmaksi osaksi ‘useimmiten’, mutta myös ‘aina’ ja ‘harvoin’. Sekä alle, että yli kolmivuotiaiden ryhmissä lapset osallistuvat toiminnan arviointiin vähiten,

heistä vain 18% pääsee osallistumaan useimmiten, 72,7 % pääsee osallistumaan harvoin ja osa ei koskaan.

Lastentarhanopettajan työkokemuksen lisääntyminen näkyy lasten lisääntyvinä mahdollisuuksina päästä osallistumaan toiminnan arviointiin. Yli 10 vuotta alalla olleista jopa 64,7% vastasi lasten osallistuvan toiminnan arviointiin useimmiten. Lapset osallistuivat toiminnan arviointiin vähiten 5-10 vuotta alalla olleiden ryhmissä, lähestulkoon pelkästään vain 'harvoin', 10% tapauksista 'useimmiten'.

Heidän, jotka ovat kertoneet, että osallisuutta eniten haastaa ryhmäkoko, ryhmissä lapset osallistuvat toiminnan arviointiin 58,8% tapauksista 'harvoin'. Tämä voi kertoa siitä, että suuri ryhmäkoko vaatii varhaiskasvattajilta niin paljon muuta työtä, ettei osallisuuden arviointiin riitä aika ja voimavarat.

Kolme neljästä heistä, jotka ovat vastanneet, etteivät ole varmoja, pyrkivätkö he aktiivisesti kehittämään lasta osallistavaa toimintakulttuuria, ovat vastanneet lasten osallistuvan toiminnan arvioimiseen harvoin ja yksi neljästä useimmiten. Jos lapset eivät osallistu toiminnan arviointiin, ovat vastaajat vastanneet lapsen osallisuutta vahvistavaksi tekijäksi pedagogisen koulutuksen tai neuvot, ohjeet ja ideat.

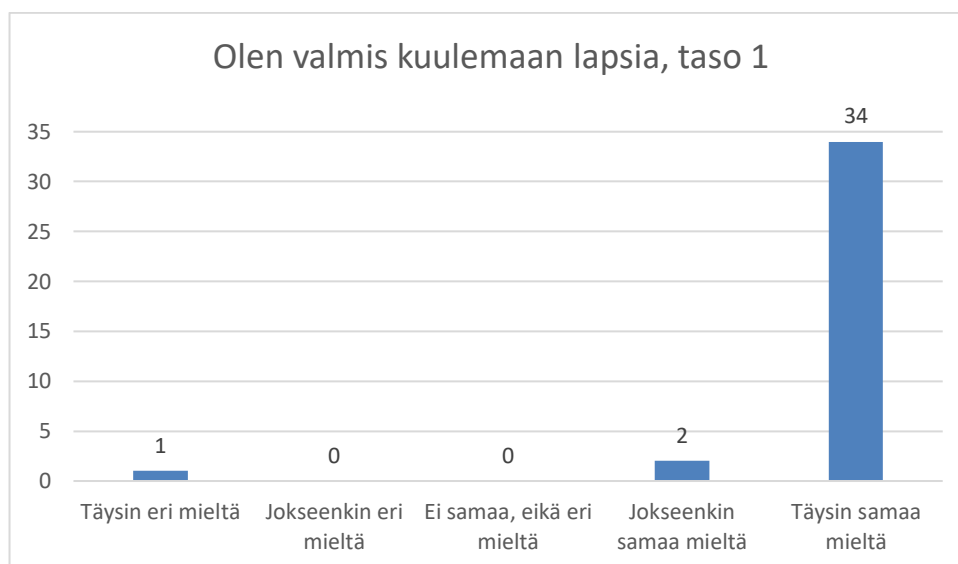

Taulukko 5. Lapset osallistuvat toiminnan arviointiin.

8.1.4 Johtopäätöksiä Shierin tasomalliin perustuen

Shierin tasomallia (2001) käytettiin erityisesti viiden kysymyksen laatimisessa. Kaikissa kysymyksissä oli viisi vastausvaihtoehtoa: täysin eri mieltä (1), jokseenkin eri mieltä (2), ei samaa, eikä eri mieltä (3), jokseenkin samaa mieltä (4) ja täysin samaa mieltä (5).

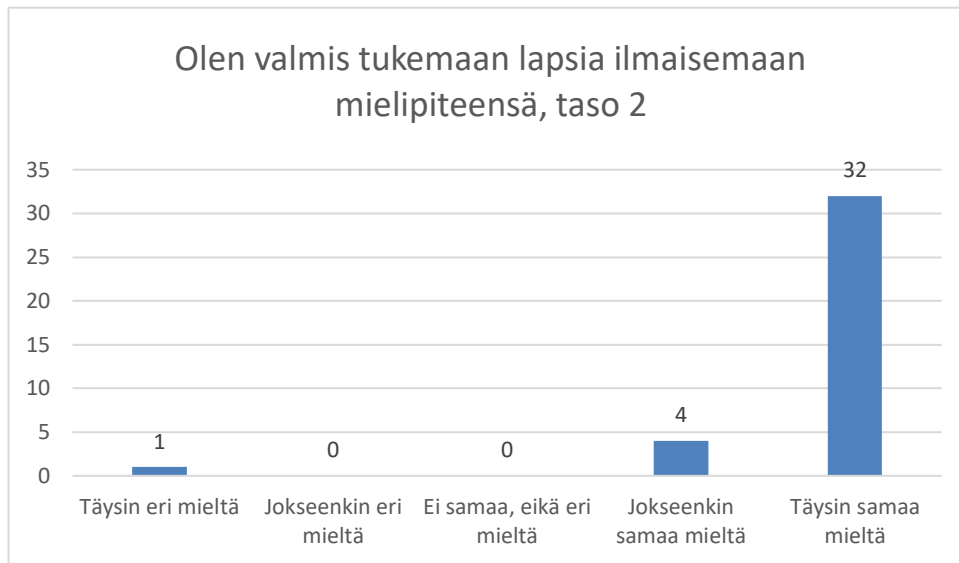
Olen valmis kuulemaan lapsia, taso 1. Kaikkien vastausten keskiarvo oli 4,8 (Taulukko 6). Lasten ikää pidettäessä selittäväenä muuttujana, alle kolmivuotiaiden ryhmissä keskiarvo oli korkein (5) ja alhaisin se oli niissä ryhmissä, joissa oli sekä alle että yli kolmivuotiaita (4,5) (Kuvio 11). Työkokemus näyttäisi vaikuttavan siten, että alle viisi vuotta alalla työskennelleet olivat eniten täysin samaa mieltä (ka 5), ja 5-10 vuotta alalla työskennelleiden keskiarvo oli alhaisin (4,6) (kuvio 12).

Taulukko 6. Olen valmis kuulemaan lapsia frekvenssit, taso 1.

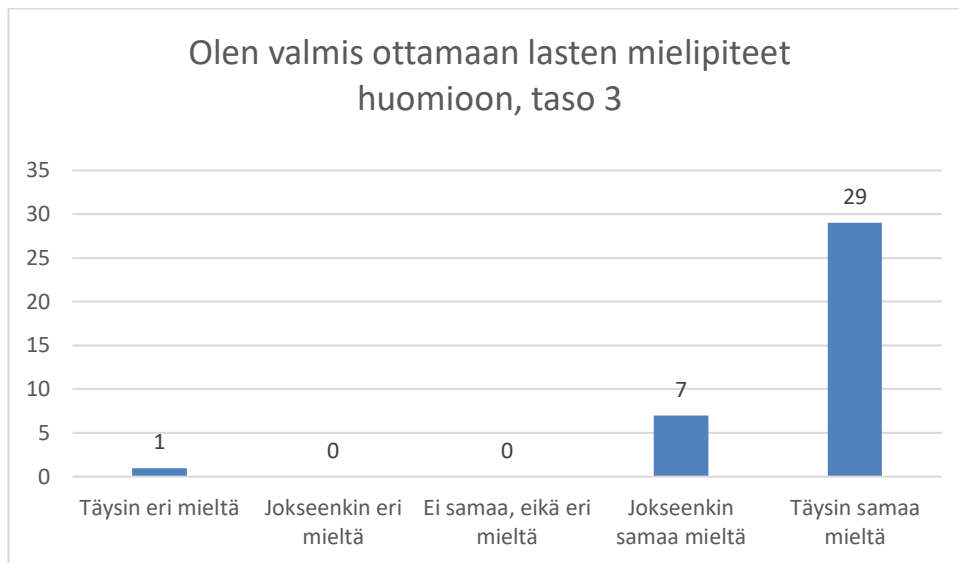
Olen valmis tukemaan lapsia ilmaisemaan mielipiteensä, taso 2. Kaikkien vastaajien keskiarvo oli 4,8 (Taulukko 7). Lasten ikää pidettäessä selittäväenä muuttujana alle kolmivuotiaiden ryhmien keskiarvo oli korkein (5) ja sekä yli että alle kolmivuotiaiden ryhmissä matalin (4,5) (kuvio 11). Työkokemus näyttäisi vaikuttavan siten, että alle viisi vuotta sekä yli kymmenen vuotta alalla työskennelleiden keskiarvo (4,9) oli korkeampi kuin viisi-kymmenen vuotta alalla

työskennelleiden keskiarvo (4,5) (kuvio 12).

Taulukko 7. Olen valmis tukemaan lapsia ilmaisemaan mielipiteensä frekvenssit, taso 2.

Olen valmis ottamaan lasten mielipiteet huomioon, taso 3. Koko ryhmän keskiarvo oli 4,7 (Taulukko 8). Lasten ikää pidettäessä selittävänä muuttujana alle kolmivuotiaiden ryhmien ja yli kolmivuotiaiden ryhmien keskiarvot olivat 4,9 ja niiden ryhmien osalta, joissa oli sekä yli että alle kolmivuotiaita, keskiarvo oli alhaisempi (4,3) (kuvio 11). Työkokemus näyttäisi vaikuttavan siten, että alle viisi vuotta alalla työskennelleiden, sekä yli kymmenen vuotta alalla työskennelleiden keskiarvo oli korkeampi (4,8), kuin 5-10 vuotta alalla työskennelleiden keskiarvo (4,4) (kuvio 12).

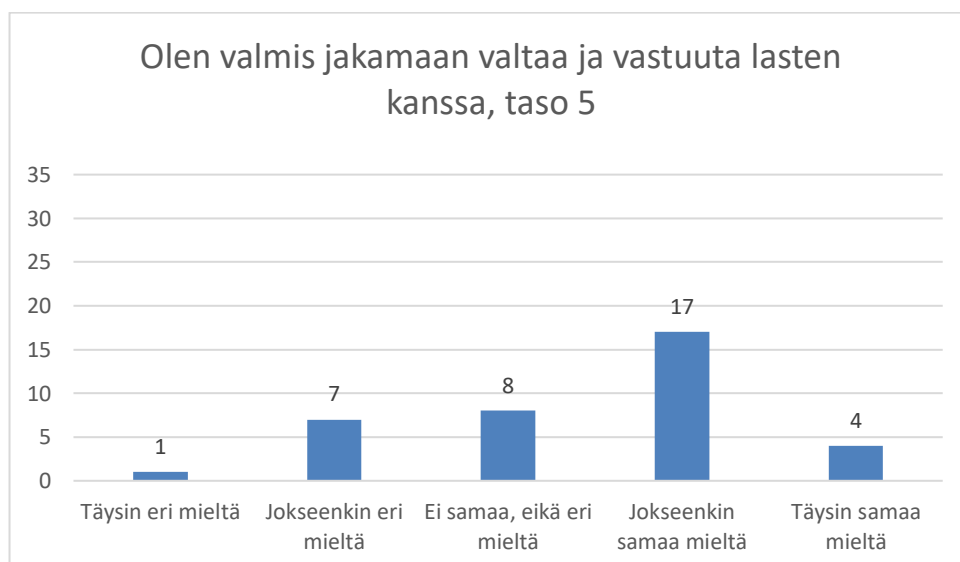
Taulukko 8. Olen valmis ottamaan lasten mielipiteet huomioon frekvenssit, taso 3.

Olen valmis ottamaan lapset mukaan päätöksentekoon, taso 4. Kaikkien vastaajien keskiarvo oli 4,4 (Taulukko 9). Lasten ikää pidettäessä selittävänä muuttujana alle kolmivuotiaiden ryhmissä keskiarvo oli korkein (4,6) ja niissä ryhmissä, joissa oli sekä alle että yli kolmivuotiaita, keskiarvo oli 4 (kuvio 11). Työkokemus näyttäisi vaikuttavan siten, että alle viisi vuotta alalla työskennelleiden keskiarvo oli korkein (4,6), ja yli kymmenen vuotta alalla työskennelleiden keskiarvo oli matalin (4,2) (kuvio 12.).

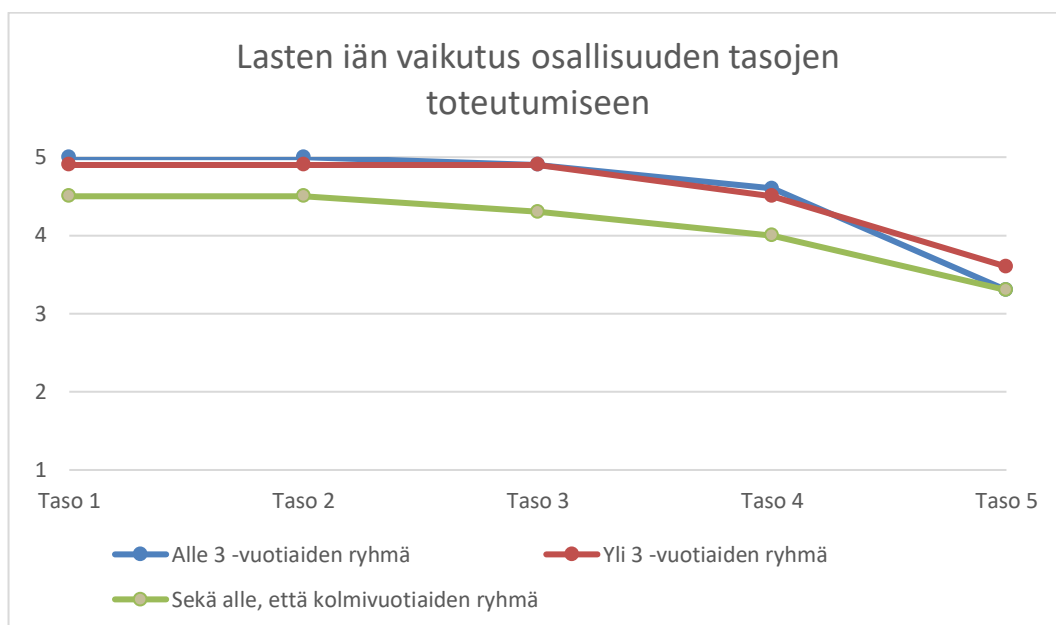
Taulukko 9. Olen valmis ottamaan lapset mukaan päätöksentekoon, taso 4.

Olen valmis jakamaan valtaa ja vastuuta lasten kanssa, taso 5. Kaikkien vastaajien keskiarvo oli 3,4 (Taulukko 10). Lasten ikää pidettäessä selittäväenä muuttujana yli kolmivuotiaiden ryhmien keskiarvo oli hiukan korkeampi (3,6) kuin alle kolmivuotiaiden ryhmien ja sekä alle että yli kolmivuotiaiden ryhmien keskiarvo (3,3) (kuvio 11). Työvuodet näyttäisivät vaikuttavan siten, että alle viisi vuotta alalla työskennelleiden keskiarvo oli alhaisin (3,3), ja 5-10 vuotta alalla työskennelleiden keskiarvo oli korkein (3,6) (kuvio 12).

Taulukko 10. Olen valmis jakamaan valtaa ja vastuuta lasten kanssa, taso 5.

Mitä korkeammalle Shierin osallisuuden tasomallia (2001) noustaan, sitä vähemmän vastaajat olivat väittämistä täysin samaa mieltä (Kuviot 11 & 12). Lasten iän vaikutus näyttäisi vaikuttavan osallisuuden toteutumiseen siten, että alle kolmivuotiaiden ryhmissä vastaajat ovat olleet eniten väittämistä samaa mieltä lukuun ottamatta tasoa 5, jolla yli kolmivuotiaiden ryhmien kanssa työskentelevien vastausten keskiarvo on hiukan korkeampi. Väittämiin yhtyminen oli heikointa niiden lastentarhanopettajien osalta, jotka toimivat ryhmissä, joissa oli sekä alle että yli kolmivuotiaita lapsia. (Kuvio 11.)

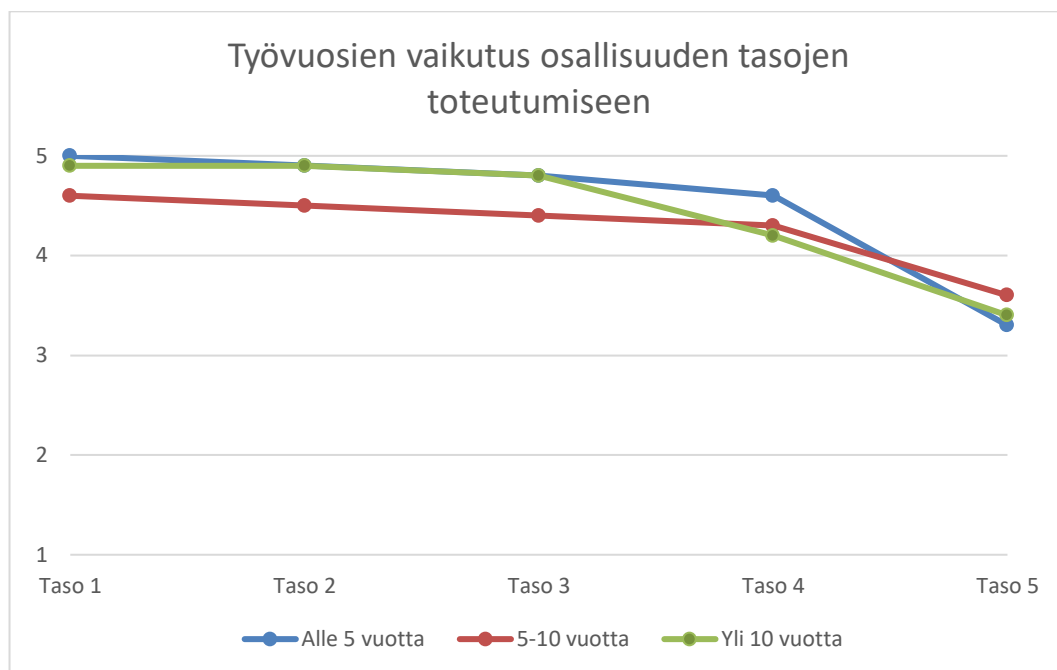

Kuvio 11. Lasten iän vaikutus osallisuuden tasojen (Shier 2001) toteutumiseen.

Työvuodet näyttäisivät vaikuttavan osallisuuden tasojen toteutumiseen siten, että alle 5 vuotta ammatissaan työskennelleet olivat muuten eniten väittämiin yhtä mieltä, paitsi viimeisellä tasolla, jolla he olivat kaikista vähiten samaa mieltä. Yli kymmenen vuotta ammatissaan työskennelleet ovat yhtyneet väittämiin lähes

yhtä myönteisesti kuin alle viisi vuotta ammatissaan työskennelleet. Heidän kohdallaan väitteisiin yhtyminen laskee rajummin jo tasolla neljä. 5-10 vuotta ammatissa työskennelleiden samaistuminen väitteisiin on alhaisempaa, mutta kehitys maltillisempaa. (Kuvio 12.)

Kuvio 12. Lastentarhanopettajan työvuosien vaikutus osallisuuden tasojen (Shier 2001) toteutumiseen.

8.2 Ensimmäinen alatutkimusongelma

Ensimmäisessä alatutkimusongelmassa haluttiin selvittää, mitkä tekijät haastavat lasten osallisuuden toteutumista päiväkodeissa. 45,9 % vastaajista mainitsi osallisuutta haastavaksi tekijäksi ryhmäkoon. Ristiintaulukoimalla selvisi, että kaikki ne vastaajat, jotka eivät tienneet, pyrkivätkö he aktiivisesti kehittämään lasta osallistavaa toimintakulttuuria, olivat vastanneet osallisuutta haastavaksi tekijäksi ryhmäkoon. Voidaan päätellä, että kokemus liian isosta ryhmästä lisää epävarmuutta siitä, kehittääkö työntekijä ammattimaista osaamista tällä osa-alueella. Nämä vastaajat ovat vastanneet kaipaavansa työnsä tueksi tukea ja ohjausta suunnitteluajan käyttöön, sekä myös neuvoja, ohjeita ja ideoita. Lähes kaikki, eli 88,2 % heistä, jotka vastasivat ryhmäkoon osallisuutta haastavaksi

tekijäksi, työskentelivät yli kolmivuotiaiden, sekä sekaryhmissä. Ryhmäkoko ei koettu tässä tutkimuksessa niin suureksi ongelmaksi niissä ryhmissä, joissa lapset olivat alle kolmevuotiaita. Päiväkodin henkilöstön mitoitus onkin valtioneuvoston asetuksella asetettu siten, että alle kolmivuotiaita saa olla yhdellä kasvatus-, opetus- tai hoitotehtävissä olevalla enintään neljä, ja yli kolmivuotiaita voi olla yhdellä kasvatus-, opetus tai hoitotehtävissä olevalla kahdeksan (L 2018/753).

Oma asenne koettiin haasteena erityisesti yli 10 vuotta lastentarhanopettajina työskennelleiden keskuudessa, sillä heistä jopa 17,7 % vastasi oman asenteen olevan lasten osallisuutta haastava tekijä. Kiinnostavaa on, että alle viisi vuotta lastentarhanopettajina työskennelleistä kukaan ei kokenut omaa asennettaan osallisuutta haastavaksi. Oma asenne nähtiin osallisuutta haastavana tekijänä yli kolmivuotiaiden ryhmissä. Tästä voidaan päätellä, että isompien lasten kanssa työskennellessä osallisuuden mahdollistaminen vaatii sellaisia työmenetelmiä, joita oma asennoituminen hankaloittaa.

8.3 Toinen alatutkimusongelma

Toisena alatutkimusongelmana haluttiin tietää, minkälaista tukea varhaiskasvattajat toivovat, jotta osallisuus toteutuisi. Vastaajista 35,1 % toivoi enemmän neuvoja, ohjeita ja ideoita. Heistä 61,5 % työskenteli yli kolmivuotiaiden ryhmissä. Pienten lasten ryhmissä toiminta voi helposti olla spontaanimpaa ja lapsien sen hetkisistä tarpeista lähtevää, jolloin enemmän konkreettisia neuvoja, ohjeita ja ideoita kaivataan juuri isompien lasten ryhmässä, jossa osallistava toiminta vaatii ehkä tarkempia suunnitelmia. 41,2 % yli kymmenen vuotta alalla työskennelleistä ja 40 % alle viisi vuotta alalla toimineista kaipasi työnsä tueksi neuvoja, ohjeita ja ideoita. Vastaava luku 5-10 vuotta alalla työskennelleistä oli vain 20 %. Tästä voidaan päätellä, että erityisesti työuran alussa ja jo pidempään työskennelleiden tuen tarve neuvojen ohjeiden ja ideoiden osalta on suuri, eli osallisuuden toteutumisen näkökulmasta työskentelyvarmuutta lisää jo karttunut työkokemus, mutta samalla se, ettei opinnoista ole kulunut yli kymmentä vuotta.

21,6 % toivoi tukea ja ohjausta suunnitteluajan käyttöön. Alle kymmenen vuotta työskennelleistä 30 % vastasi, että osallisuutta vahvistaisi se, että saisi enemmän

tukea ja ohjausta suunnitteluajan käyttöön. Pitkään alalla työskennelleet eivät kaivanneet tukea ja ohjausta lähes ollenkaan. Pitkä työkokemus näyttäisi jo itsessään vahvistavan taitoa käyttää suunnittelu-aikaa.

16,2 % toivoi muulle henkilökunnalle pedagogista koulutusta, kun taas itselle pedagogista koulutusta toivoi vain 10,8 %. Alle kolmivuotiaiden ryhmissä jopa 44,5 % toivoo muulle henkilökunnalle pedagogista koulutusta.

Kolmannessa avoimessa kysymyksessä kysyttiin, millä tavalla olet kehittänyt osallisuutta edistäviä toimintatapoja. Vastauksista kävi ilmi, että vastaajista 51 % kertoi muuttaneensa työtötään lasta osallistavammaksi käymällä esimerkiksi koulutuksissa, keskustelemalla muun henkilökunnan kanssa aiheesta ja pohtimalla omaa tekemistään. Moni vastaajista (32 %) oli maininnut lapsen kuulluksi tulemisen tärkeyden. Tällä tarkoitettiin esimerkiksi selkeiden tilanteiden järjestämistä, kuten lasten palaverien kehittämistä, joissa lapset tulevat varmasti kuulluiksi.

9 POHDINTA

Tällä opinnäytetyöllä halusimme tuottaa tietoa Vaasan kaupungin varhaiskasvatuksen osallisuuden tämänhetkisestä tilanteesta ja siitä, mihin tulevaisuudessa voitaisiin osallisuuden toteutumisen näkökulmasta panostaa. Koimme osallisuuden aiheena tärkeäksi ja siksi varsinaisen työn tekeminen oli mielekästä, vaikkakin sopivalla tavalla haastavaa. Tutkimuksen tekoon kuuluu monia vaiheita, joiden ennustettavuutta ja kuormittavuutta voi olla mahdotonta tietää etukäteen.

Mielenkiintoista oli, että noin 16 % kyselyyn vastanneista toivoi muulle henkilökunnalle pedagogista koulutusta, kun taas itselle pedagogista koulutusta toivoi vain noin 11 %. Ristiintaulukoimalla huomattiin, että tähän toiveeseen vaikutti ryhmän lasten ikä. Alle kolmevuotiaiden ryhmissä jopa 44,5 % toivoi muulle henkilökunnalle pedagogista koulutusta. Tämä voi kertoa siitä, että pienten ryhmissä varhaiskasvattajat kokevat, ettei ryhmän muut aikuiset välttämättä ymmärrä tai osaa toimia niin, että pienten lasten osallistava varhaiskasvatus toteutuisi. Päiväkotien johtajien tulisi esimerkiksi kehityskeskusteluissa saada selville, minkälainen vaje päiväkodin työntekijöiden ammatillisessa kehityksessä on. Tätä tutkimusta voidaan hyödyntää esimiehen ja varhaiskasvattajan välisissä kehityskeskusteluissa, kun pohditaan lapsen osallisuutta ja sen toteutumista.

Johtopäätöksissä todettiin myös, että pitkä työkokemus näyttäisi vahvistavan taitoa käyttää suunnittelu-aikaa, jolloin alalla vähemmän aikaa työskennelleille voisi mahdollisesti suunnata jopa omia koulutuksia tai ohjausta suunnittelu-aikaa koskien. Uusilla työntekijöillä on todennäköisesti myös erilaista osaamista kuin vanhoilla, ja sitä kannattaa hyödyntää talon sisäisestikin.

Ryhmäkoko koettiin selvästi haastavimmaksi tekijäksi osallisuuden kannalta. Olisi mielenkiintoista selvittää jatkotutkimuksella, minkäkokoinen ryhmä on varhaiskasvattajien mielestä osallisuuden toteutumisen kannalta liian suuri ja miten liian suuren ryhmän jaottelu selkeiksi arjessa säilyviksi pienryhmiksi auttaisi, vai auttaisiko mitenkään. Myös sen selvittäminen, mitä toivotut neuvot, ohjeet ja ideat voisivat käytännössä olla ja kuinka paljon niistä olisi todellista hyötyä osallisuuden

näkökulmasta, voisi olla Vaasan kaupungin varhaiskasvatuksen kannalta hyödyllistä.

Pohdimme, että leikkaukset lapsiperheiltä ja muut viimeaikojen poliittiset ratkaisut näkyvät varhaiskasvatuksessa ja sen laadussa. Olisikin hyvä, jos yhteiskunnan resursseja saataisiin suunnattua enemmän lasten tarpeisiin, jotta esimerkiksi ryhmäkokoja saataisiin pienemmiksi. Tämän tutkimuksen mukaan erityisesti juuri päiväkotien isompien lasten ryhmäkoot koettiin haastaviksi. Lastentarhanopettajan näkökulmasta pienten lasten päiväkotiarkea painottuu vielä paljon hoidolliseen puoleen, kun taas isompien lasten kanssa painottuu jo selvästi enemmän pedagogiikka. Tämän vuoksi on harmillista, että niiden lasten kohdalla, jotka varhaiskasvatuksen pedagogiikasta eniten hyötyvät, osallisuutta haastaa ryhmä koko.

Lapsen mielipiteitä selvitettiin, kuten varhaiskasvatussuunnitelmassa on linjattu. Tämä opinnäytetyö antaa työelämään myös lisää ideoita ja ohjeistusta lasten osallisuuden syventämiseen ja toiveiden kuulemiseen. Toiminnan suunnitteluun liittyvässä kysymyksessä vastaajilla nousi paljon sellaisia ajatuksia, että osallisuutta edistetään toimintaa nykyhetkessä muuttamalla. Varsinaisesti silloin lasten toivomukset ja ideat eivät ole näkyneet pedagogisesti suunnitellussa toiminnassa. Vaarana voi tällöin olla se, että suunnittelu on aikuislähtöistä, ja lapsi voi vaikuttaa toimintaan todellisuudessa vain vähän. Kysymyksen 'millä tavoin lasten toivomukset näkyvät pedagogisesti suunnitellussa toiminnassa' vastaukset olivat myös keskenään hyvin erilaisia. Tämä voi johtua esimerkiksi siitä, ettei kysymystä olla täysin ymmärretty tai että lapsia ei oteta suunnitteluun mukaan ja vastausta on siksi vaikea antaa.

Osallisuutta edistävien toimintatapojen kehittämiseen vastasi ilahduttavasti noin puolet, että omaa työtettä on jotenkin muutettu tai kehitetty. Vastaajat olivat siis huomanneet muutoksia ja tehneet niiden eteen aktiivisesti työtä. Muutosta aikuislähtöisestä toiminnasta lapsilähtöisempään ja heitä osallistavampaan on siis selvästi tapahtunut.

Shierin teoriaan lasten ja nuorten osallisuudesta yhdyttiin tasomallin mukaan siten, että mitä korkeammalle noustiin, sitä vähemmän vastaajat olivat samaa mieltä. Viimeisellä tasolla 'olen valmis jakamaan valtaa ja vastuuta lasten kanssa', oltiin enää vain 10% vastaajien osalta 'täysin samaa mieltä'. Kysymyksessä tuli myös huomattavan paljon vastauksia 'ei samaa, eikä eri mieltä'. Kysymyksen asettelu saattoi olla monelle vastaajalle outo, sanojen lapsi ja vastuu esiintyminen samassa lauseessa voi olla monelle asia, jota on vaikea hyväksyä. Olisi voinut olla hyvä tarkentaa kysymystä laatiessa, että vastuulla tarkoitettiin tässä tapauksessa hyvää vastuuta, sellaista, jonka avulla lapsi tuntee itsensä tärkeäksi osaksi esimerkiksi projektia tai arkea. Esimerkiksi arjessa lapsella voi olla joku tälle mielekäs pieni tehtävä, joka on lapsen vastuulla tehdä. Uusi varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 mainitsee vastuun 'osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo' kappaleessa seuraavasti:

Lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyy osallisuuden kautta. Osallisuutta vahvistaa lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Lasten ja huoltajien osallistuminen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin edistää osallisuutta. (Opetushallitus b 2018, 30.)

Arkisissa toimissa lasten pukeminen tai pukemaan harjoittelu oli lähes kaikkien vastaajien mielestä asia, joka tapahtuu 'aina' tai 'useimmiten'. Ruokailussa taas tilanne oli lähes päinvastainen. Pukemiseen annetaan siis enemmän aikaa ja lapsen omatoimisuutta arvostetaan, mutta ruokailussa samat piirteet eivät toistu.

Tämän tutkimuksen mukaan lasten leikit saavat jatkua päivästä toiseen ilman, että leluja siivotaan pois vain harvoin. Kysymyksen asettelussa voi olla parannettavaa, sillä päivästä toiseen saattaa kuulostaa negatiiviselta fraasilta. Ajatuksena kysymyksessä oli se, että pitävätkö varhaiskasvattajat tärkeämpänä sitä, että onnistunut ja hyvä leikki voi jatkua tarvittaessa huomenna, vai onko tärkeämpää, että tilat ovat siistit päivän päätteeksi.

Lasten osallistaminen toiminnan arviointiin on varmasti monelle vielä vieras asia. Toiminta voidaan helposti katsoa päättyneeksi, kun tekeminen loppuu, ja lasten ajatuksia arvioidaan aikuisten kesken sen perusteella, minkälaisella innolla lapset osallistuivat.

Vuoden 2019 alusta voimaan tullut varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 puhuu edelleen lasta arvostavan kohtaamisen, kuuntelemisen ja aloitteisiin vastaamisen puolesta. Näin vahvistetaan lapsen osallistumisen ja vaikuttumisen taitoja, lasten käsitys itsestä kehittyy, itseluottamus kohoaa ja yhteisöissä tarvittavat sosiaaliset taidot kehittyvät. (Opetushallitus b 2018, 27.)

LÄHTEET

Ahonen, L. 2017. Vasun käyttöopas. Jyväskylä. PS– Kustannus.

Eerola-Pennanen, P. 2017. Kulttuurinen monimuotoisuus Teoksessa Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia, 225-226. Kookomateoksen toimittajat Koivula, M., Siippanen, A. & Eerola–Pennanen, P. Tampere. Vastapaino.

Hart, Roger. 1992. Children’s participation: From tokenism to citizenship. UNICEF International Child Development Centre. Florence Italy. Viitattu 27.3.2018. https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf

Hujala, E., Valpas, A., Roos, P. & Vlasov, J. 2016. The success story of Finnish early childhood education. Nokia. Vertikal Oy.

Jokinen, J. & Eskeli, E. 2015. Lapsen osallisuus päiväkodin arjessa. Centria-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/99040/Eskeli_Elina_Jokinen_Jenni.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Järvinen, K. & Mikkola, P. 2015. Oletko sä meidän kaa? Näkökulmia osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa. Pedatieto Oy.

Kalliala, M. 2008. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki. Gaudeamus.

Kananen, J. 2010. Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Tampereen Yliopistopaino Oy. Jyväskylä. Juvenes Print.

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. 2018. Varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin perusteet ja suositukset. Vlasov, J., Salminen, J., Repo, L. Karila, K., Kinnunen, S., Mattila, V., Nukarinen, T., Parrila, S. & Sulonen, H. Julakisu 24:2018. https://karvi.fi/app/uploads/2018/10/KARVI_vaka_laadun-arvioinnin-perusteet-ja-suositukset.pdf

Karlsson, L. 2005. Sadutus. Avain osallistavaan toimintakulttuuriin. Jyväskylä. PS–Kustannus.

Keltikangas- Järvinen, L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki. WSOY.

Kettunen, A. & Ouninkorpi, H. 2017. Saa näkyä- ja kuulua! Lasten osallisuuden toteutuminen esiopetuksessa. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden pro gradu-tutkielma. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/101686/GRADU-1498646435.pdf?sequence=1>

Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola–Pennanen, P. 2017. Varhaiskasvatus valloittaa. Teoksessa Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia, 9-18. Kokoomateoksen toimittajat Koivula, M. Siippainen, A. & Eerola–Pennanen, P. Tampere. Vastapaino.

Koivunen, P. & Lehtinen, T. 2015. Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Jyväskylä. PS– kustannus.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. 2006. Kielitoimiston sanakirja. 1.osa. Helsinki.

Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Jyväskylä. Gummerus kirjapaino Oy.

KvaliMOTV. 2018. Hypoteesittomuus. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Menetelmäopetuksen tietovaranto. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_3_2_1.html

L 19.1.1973/36. Varhaiskasvatuslaki (kumottu). Säädös säädöstietopankki Finlexin sivuilla. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>

L 29.4.2005/272. Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (kumottu). Säädös säädöstietopankki Finlexin sivuilla. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/2005/20050272>

L 2018/540. Varhaiskasvatuslaki. Säädös säädöstietopankki Finlexin sivuilla. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540#Pidp445897616>

L 2018/753. Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta. Säädös säädöstietopankki Finlexin sivuilla. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180753>

Lapsen oikeuksien yleissopimus. Yhdistyneet kansakunnat. 1989. Viitattu 27.3.2018. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Leinon, J. 2014. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Heikka, J., Fonssen, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Suomen Varhaiskasvatus, 16-40.

Ojala, M. & Jääskeläinen, S. 2017. Lasten osallisuus Maaningan päiväkodeissa-työntekijöiden kokemuksia lasten osallisuudesta. Savonia-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/136912/Ojala_Miia.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Opetushallitus a. 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Määräykset ja ohjeet 2016: 17. Viitattu 27.3.2018. http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Opetushallitus b. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. Viitattu 1.3.2019. https://www.oph.fi/download/195244_Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet19.12.2018.pdf

Nyky-suomen sanakirja. 1996. Osa 1. Porvoo. WSOY.

Raivio, H. & Karjalainen, J. 2013. Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Osallisuuden rakentuminen 2010- luvun tavoite- ja toimintaohjelmissa. Julkaistu teoksessa Osallisuus- oikeutta vai pakkoa? Taina Era (toim.) Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 156. Viitattu 2.7.2018. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/64153/JAMKJULKAISUJA1562013_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Shier, H. 2001. Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. CHILDREN AND SOCIETY VOLUME 15. John Wiley & Sons, Ltd. https://ipkl.gu.se/digitalAssets/1429/1429848_shier2001.pdf

THL. 2016. Lapsen osallisuus. Viitattu 2.7.2018. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>

THL. 2017. Osallisuus. Viitattu 2.7.2018. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

THL. 2018. Heikommassa asemassa olevien osallisuus. Viitattu 2.7.2018. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikommassa-asemassa-olevien-osallisuus>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuominen, V. 2016. Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa. Osallisuuden ennaltaehkäisevä merkitys lasten näkökulmasta. Vaasan ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/114079/Oppari.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Turja, L. & Vuorisalo, M. 2017. Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimisessa. Teoksessa Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia, 36-55. Kookomateoksen toimittajat Koivula, M., Siippanen, A. & Eerola-Pennanen, P. Tampere. Vastapaino.

TUT. 2018. Tampereen teknillinen yliopisto. Verne liikenteen tutkimuskeskus. Tutkimusmenetelmät. Tiedon analysointi. Viitattu 27.3.2018.
<http://www.tut.fi/verne/tutkimusmenetelmat/tiedon-analysointi/>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2018. Eettinen ennakoarviointi. Yksityisyys ja tietosuoja. Viitattu 27.3.2018. <http://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakoarviointi-ihmistieteissa>

Tökkäri, V. Syväjärvi, A. & Perttula, J. (toim.) 2012. Johtamisen psykologia. Ihmisten johtaminen muuttuvassa työelämässä. Jyväskylä. PS- kustannus.

Vaasa.fi a. 2018. Palveluopas. Perhepalvelut. Avoin varhaiskasvatus. Viitattu 27.3.2018. <https://www.vaasa.fi/palvelut/avoin-varhaiskasvatus>

Vaasa.fi b. 2018. Varhaiskasvatus. Päiväkotitoiminta. Viitattu 27.3.2018. <https://www.vaasa.fi/paivakotitoiminta>

Vaasa.fi c. 2018. Sosiaali- ja terveysalan opiskelijat. Viitattu 27.3.2018. <https://www.vaasa.fi/sosiaali-ja-terveysalan-opiskelijat>

Vaasan kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma. 2017. Viitattu 27.3.2018. <https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-ylops-service/api/dokumentit/9452548>

LIITE 1.

Hei Vaasan kaupungin varhaiskasvattaja!

Me, Vaasan ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijat Emilia Salminen ja Milla Stenman, teemme opinnäytetyötä lasta osallistavaan toimintakulttuuriin liittyen. Opinnäytetyömme aineistona tulee olemaan teille tarkoitetun kyselyn vastaukset. Toivommeekin, että saisimme mahdollisimman paljon vastauksia, ja siten aineistoa tutkimukselle.

Vastaaminen kestää noin 15 minuuttia. Kyselyyn vastaa ryhmän lastentarhanopettaja tai -opettajat. Vastausaikaa on 16. joulukuuta saakka. Vastaathan mahdollisimman tarkasti ja totuudenmukaisesti. Kyselyn teettäjä ei kerää henkilötietoja, ja vastaaminen tapahtuu täysin nimettömästi. Kyselyyn pääset tästä linkistä: <https://e-lomake.puv.fi/elomake/lomakkeet/7369/lomake.html>

Kiitos ajastanne ja vastauksista!

Terveisin,

Milla Stenman & Emilia Salminen

Sosiaali- ja terveysala, Vaasan ammattikorkeakoulu

LIITE 2.

Ryhmässäni lapset ovat

- 0-3-vuotiaita
- Yli 3-vuotiaita
- Sekä alle, että yli 3-vuotiaita

Olen toiminut lastentarhanopettajana

- Alle 5 vuotta
- 5-10 vuotta
- Yli 10 vuotta

Pyritkö aktiivisesti kehittämään osallistavaa toimintakulttuuria ryhmässäsi?

- Kyllä
- En
- En ole varma

Millä tavalla otat selville lapsen mielipiteen? (avoin)

Millä tavoin lasten toivomukset näkyvät pedagogisesti suunnitellussa toiminnassa? (avoin)

Valitse seuraavista vaihtoehdoista yksi lapsen osallisuuden toteutumista eniten vaikeuttava tekijä

- Ryhmäkoko
- Lasten ikä
- Liian vähäinen koulutus, tai tieto aiheesta
- Oma asenne
- Muun henkilökunnan asenteet
- Lapsen temperamentti
- Muu työ tulee tärkeydessä edelle
- Lasten suuri vaihtuvuus ryhmässä
- Jokin muu asia, mikä?

Valitse yksi lapsen osallisuuden vahvistamiseksi kaipaamasi asia

- Pedagoginen koulutus
- Neuvot, ohjeet ja ideat
- Muulle henkilökunnalle pedagogista koulutusta
- Tukea ja ohjausta suunnitteluajan käyttöön
- Jotakin muuta, mitä?

1= Täysin eri mieltä, 2= Jokseenkin eri mieltä, 3= Ei samaa, eikä eri mieltä, 4= Jokseenkin samaa mieltä, 5= Täysin samaa mieltä

Valitse parhaiten sopiva vaihtoehto

	1	2	3	4	5
Koen, että yksittäisen lapsen kiinnostuksen kohteiden ja yksilöllisten taitojen huomioon ottaminen on haasteellista	☐	☐	☐	☐	☐
Koen tärkeäksi jokaisen lapsen mahdollisuuden vaikuttaa ryhmän toimintaan	☐	☐	☐	☐	☐
Olen valmis kuulemaan lapsia	☐	☐	☐	☐	☐
Olen valmis tukemaan lapsia ilmaisemaan mielipiteensä	☐	☐	☐	☐	☐
Olen valmis ottamaan lasten mielipiteet huomioon	☐	☐	☐	☐	☐
Olen valmis ottamaan lapset mukaan päätöksentekoon	☐	☐	☐	☐	☐
Olen valmis jakamaan valtaa ja vastuuta lasten kanssa	☐	☐	☐	☐	☐

1= Ei koskaan, 2= Harvoin, 3= Useinmiten, 4= Aina

valitse parhaiten sopiva vaihtoehto

	1	2	3	4
Lapset saavat itse ottaa ruokansa ruokailussa	☐	☐	☐	☐
Lapset saavat pukeutua, tai harjoitella pukemista rauhassa itse	☐	☐	☐	☐
Lasten leikit saavat jatkua päivästä toiseen ilman, että leluja siivotaan pois	☐	☐	☐	☐
Lapset suunnittelevat itse leikkejään	☐	☐	☐	☐
Lapset osallistuvat toiminnan suunnitteluun	☐	☐	☐	☐
Lapset osallistuvat toiminnan toteuttamiseen	☐	☐	☐	☐
Lapset osallistuvat toiminnan arvioimiseen	☐	☐	☐	

Tämän kyselyn vastaukset toimivat aineistona Vaasan ammattikorkeakoulussa tehtävään opinnäytetyöhön.

Kysymykset pohjautuvat Opetushallituksen varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin (2016), sekä Shierin teoreettisen osallisuuden polun tasomalliin (2001).

Vastaathan mahdollisimman totuudenmukaisesti ja tarkasti. Vastaaminen kestää noin 15 minuuttia. Vastaus tallentuu painamalla 'valmis' sivulla 8/8. Kiitos!